خوێندنەوەی جەستە لەبونیادی شانۆدا

نوسینی: صلاح جلال

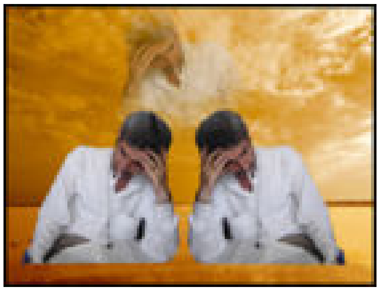

لێرەوە لەیەك رستەی(نۆرمان مارشاڵ) ەوە سەردەقی باسەكەمان دەشكێنین:

(شانۆی راستەقینە ئەو شانۆیەی كە هونەر بێت لە ناوخۆیدا وەكو مۆسیقا و ئەپەرتمان خاكێكە هەتا ئێستاش نەدۆزراوەتەوە و بەچەند نەوەیەكی تریش نادۆزرێتەوە 1)

كاتی خۆیەتی ئەو پرسیارە سەرهەڵبدات كە شانۆ بەبێ ئەكتەر و هونەری نواندن چی دەمێنێتەوە..دیكۆر و مۆسیقا و كەرەستەكانی تر..ئەم پرسیارە بەرەو گەڕانێكی مەعریفانە پەلكێشمان دەكات..گەڕانێكی سەرتاسەری لە هەمو پێكهاتەی شانۆ لە روی ئەنتۆلۆژی و سۆسیۆلۆژی و دەروونناسی و ئیستاتیكا و فەزا و هونەر و ...هتد..ئەمەش لەو هێزەوە هێڵی سەرەتاییمان دەداتە دەست و بونیادی كارە مەعریفیەكە دەخاتە بەر پرۆسێسی خوێندنەوە كە زمانی جەستەی ئەو ئەكتەرەیە كە هۆڵی شانۆ دەكات بە سارایەكی تۆفاناوی.. هەر بۆیە تیشكی سەرنجمان دەخەینە سەر جەستە(الجسد)لە رێگەی بزوتنەوە و ئاماژە و هێما دەلالیەكانەوە بینای كارە هونەریەكان بخوێنینەوە..چونكە بینەر وەكو منداڵێك كەسێتی خۆیان بزر دەكەن لە بینینی ئەو كاراكتەرەی كە كەسێتیەكی ترە..لێرەوە خۆرافە (اسگورە) ی نێوان بینەر و نواندن پەرە دەسێنێت.. ئەكتەر بە زمانی بێژە و جەستە و یاری هونەری دەبێتە هەڵگری پرسیارە مەعریفی و بینەر دەخاتە ناو كەشێتی و تۆڕە دەلالیەكانی شانۆوە..كەسێتیەكان نهێنی و دەرونە پەنگ خواردوەكانیان دەدۆزنەوە..سەر لەنوێ لەدایك دەبنەوە..بەبینینی كۆمەڵێك ئەكتەر كە رەنگی هەوێنی مرۆڤایەتی هەڵدەگرن..نواندنیان كردۆتە پردێكی هونەری لە ئاڵوگۆڕی نێوان تاك و كۆمەڵدا یاری دەكەن..ئەوەش پەیوەندیەكی هونەریانەی واقیعیە..بینەر ژیانە راستیەكانی خۆی لە بەرامبەر فۆتۆگرافی رابردو بۆ ئێستا و تیشكی ئاسۆیی داهاتودا بزر دەكات..دەچێتە كەسێتیەكی تر ..ئاسۆیی یاخود سەردەم..لە رێگەی هۆشەوە(وعی) جیهان بینی و روانینەكانی ژیانی لەگەڵیدا یاری دەكەن..چێژی هونەری لەكاری هونەری لەحاڵەتە (سایكۆلۆژی) دەرونیەكانەوە پەیدادەبێت.. كاتێك كە خودی مرۆڤ لێی تێدەپەڕێت..داهێنان لە كاری هونەریدا پرۆسیسێكی دۆزینەوە شتی نوێیە كەلەوەبەر نەبوبێت ئەویش لەو ساتەدایە كەمرۆڤ لەرێگەی هۆشەوە كۆمەڵێك یاسای ئیستاتیكی دابهێنێت..بەجۆرێك كە بینەر هەست بەبینینی جیهانێك بكات لە بەردەمیدا شتی دوبارە بو نەبینێ..جیهانێك بێت بەمانا ئەنتەرپۆلۆژی و ئیستاتیكی و تەكنۆلۆژی و فەلسەفی و كۆمەڵایەتی و زانستی نوێ.

ئاهەنگسازی بینەر و ئەكتەر بیروباوەڕ و داهێنان و هەستكردنە..چێژی بینەر لەوەوە دەست پێدەكات كە هۆش و ئەزمونی خۆی بەكار بهێنێت ئەوسا دۆزینەوەی كارە ئیستاتیكیەكانی هونەر بكات..چونكە هیچ كات نابێت هونەر كاری تەقلیدی دوبارە بكاتەوە،یاخود هەڵبستێت بەنوێكردنەوەی كۆن..بەڵكو هەمیشە دەبێت داهێنەری پرۆسەیەكی نوێ بێت بەهۆی هۆشەوە هەوڵی دۆزینەوە بدات..چونكە ئەو پرۆسە گرنگەی كە چێژ لە هونەردا دروست دەكات هۆشی كەسێتیە..ئەمە سەرەتای ئەو لەدایك بونەیە كەلەپانتایی شانۆدا دەڕسكێن..بینەر سەیری ئەو كەسێتییە دەكات كە لەسەر شانۆكەوە دروست دەبێت..بون

لەنەبونەوە(الوجود من اللاوجود) ئەکتەر لە چرکەی لەدایکبوندا لە روانینی بینەردا لەدایك دەبێت..لەنەبونەوە دێتە بـون..ئەکتـەر لەم ساتەدا وەکو کەوتنە خوارەوەی ئادەم و حەوایە بە پەیامی خۆیانەوە بۆ سەر زەوی..نەکو هەست بـەوە بکـەن کەنوانـدنێکی تەقلیدی بۆ بینەر دەکەن..پێویستە لەوسەر زەوییەی کەلـەدایك دەبن..لـە(نەبونـەوە بێنـە بـون) بەپەیامەکـەی خۆیانـەوە یـاری راستەقینەی ئەو ژیانە بکەن..ئەکتەری بەتوانا لەگەڵ خەون و روانینە راستەقینەکانی ژیانیدا سەر لەنوی لەدایك دەبێتەوە.. ئەمە دەمانگەیەنێتە سەر خوێندنەوەیەکی مەعریفیانە.. گەڕان بەدوای ئەو رەگەی لەمنداڵدانی شانۆدا لـەدایك دەبێـت..پەیوەندیـەکانی نێوان وەرگر و ئەکتەر ئەو ئاماژە و زمانەی کە لەجەستەوە دروست دەبێـت ئـەوە کـەم تـا زۆر لای ئێمـە نەدۆزراوەتـەوە..روانـین تەنها لەسەر رواڵەت و کارە مردوەکان بوە..بەبێ ئـەوەی رەخنـە چـێژی خـۆی وەرگرتبێـت..جوڵـە و هێمـا و دەلالەتـە قوڵـەکانی شانۆیی دۆزیبێتەوە.

هـەتا ئێسـتا رەخنـەی شـانۆی کـوردی خـۆی نـەداوە لەقـەرەی دەلالـەت و ئامـاژە و هێماکـانی جەسـتە..نـەیتوانیوە بونیـادە دەلالیەکانی بدوێنێت..رەخنەیەکی ئیفلیج بوە و تەنیا وەسف و ستایش و روخانێکی دەرەکی بوە هیچ پەیوەندییـەکی بەجەسـتە وخوێندنەوە و بون و نەبونیەوە نەبوە..تەنیا چەند رستەیەکی سـواو و بێکـەڵك و مـردو بـوە..کـە توانـای پێکهاتـە و دۆزینـەوەی دەلالەت و سیمۆلۆژی نەداوە لەناو بونیادی کارە هونەرییەکانـدا..تەنانـەت قسـەکردن لەسـەر دیکـۆریش هـەر رسـتە بێکەڵکـەکان بون..ئیدی کێشەی جەستە لەناو پانتایی کارە شانۆییەکەدا..وەك تر لەسەر ئاسـتی رەخنـە و لێکۆڵینـەوە هـیچ خوێندنەوەیـەکی مەعریفیانـەی لەسـەر نـەکراوە..ئاشـکرایە جەسـتەش وەك جەسـتەیەکی سـەردەم ئیسـتاتیکای سـەردەمی نەبەخشـیوە..بینـەر نەیتوانیوە چێژی لێ وەربگرێت..توشی تێڕامان بوە.

جەستە فەزای شانۆیی پڕ دەکاتەوە لەگەڵ یاریە هونەرییەکاندا پردێکی هونەریانە لەگەڵ بینەردا دروست دەکـات.. ئەمـە بـەرەو کێڵگەیـەکی مەعریفیانـە دەمانبـات هـەتا لـەو تەوقـە تەقلیـد ئـامێزە دەربچـین و بتـوانین خوێندنەوەیـەکی مەعریفیانـەی جەسـتە بکەین..ئەکتەر لەدایك بونێکی هەمیشەییە لە منداڵدانی شانۆدا: دەبێت هەمیشە بیر لەلـەدایك بـونێکی نـوێ بکاتـەوە..لـە زمـان و جوڵەی جەستە و بیر و کەشێتی و هونەری شانۆدا پێویستە لەبەکارهێنانی زمان و لەنواندنی خۆیدا لە کۆئەندامێتی (فیسۆلۆجیا) بپەرێتەوە بۆ دو حاڵەتی سەرەکی:—

یەکەم/پاراستن و ئەفراندن و داهێنانی جوانکاری.

دوەم/داهێنانی زمانێکی نوێ وەکو فرۆ بئافرێنـێ لەرێگـەی دەنـگ و ئامـاژە (الاشـارە) و بزوتنـەوەی جەسـتەییەکەیەوە..چـونکە ئاماژە پرۆسیسێکی هونەریانەیە لە دۆزینەوەی ناخە خەفە بوەکەی ئەکتەردا.لێرەوە جەستە بەدەنگ و هێما دەلالەتەکانی خـۆی بینا دەکات و تەواو کاری جوڵە و هێما و دەلالەتەکانی تری کارە شانۆیەکەیە..بینەر دەخاتە ناو کەشێتی و فەزای شانۆکەوە..کە یەکەم شت لەهۆڵێکی شانۆدا لە دەلالەتی کارە شانۆیەکان پێك هێناوە.لـەناو کەشـێتی شـانۆوە دیکـۆر و دەلالەتـەکانی بـەوەرگر دەگەیەنێت.

دیکۆر رەمزە بۆ واقیع بینەر لەناو خەیاڵ و کەشێتی یەکی سەرەتایی دا دەخاتە ئاهەنگ سازی ..چـەند چـەمك (مـدلول) دەخاتـە بەرچاو لەنێوان شـتەکانی واقیـع دا توشـی سەرسـورمان دەبێـت..چـونکە دیکـۆر تەعبیرکردنـە لەمـەجاز..لەسـەر واقیـع..بنـەمای چەمکەکانی بۆ دروست دەکات..بینەر دەخاتە بیرو خەیاڵ و تێڕوانینێکی فراوانەوە..چونکە شانۆ واقیع وەکو خۆی نیشـان نـادات بەڵکو نمونەیەکە لێی..لێرەوە پەیوەندی نێوان هونەر و واقیع پەیوەندیەکی مەعریفیانەیە لەناوەوەی کایە ئەبستیمیەکانی عـەقڵی مرۆڤایەتیدا کار دەکات و ئامانجی ئەبیستیم و شیکردنەوەی واقیعـە ئـەم پەیوەندیـە لـەنێوان کـارە هونەریەکـە و واقیعدا..ئـەوی گرنگە داهێنانی جیهان بینی و کاری هونەریانە تەواو کاری لەناو کارە شانۆیەکەدا..سەرپەرشتی کەری دیکـۆر دەبێـت داهێنـەرێك بێت نەوەکو تەنیا دیکۆرێك دروست بکات..چونکە دیکۆر تەنیا بۆ جوانی و دەلالەتی مردو نیە..بەقەد ئەوەی پەیوەنـدی بـەبینای کارە شانۆییەکەوە هەیە..ئەگەر شانۆ جەستەیەك بێت ئەوا دیکۆر ئەندامێکیەتی..دیکۆرو جەدەلیەتی بەشانۆوە زمانێکە..چـونکە دەلالەت دروست دەکات..ئەمەش لەناو زمانی شانۆدا دەبێتە یەك زمان کە دەبێتە زمانی شانۆ..ئەم پەیوەندییەش لەسەر ئاسـتی

هونـــەری و ئیســـتاتیکای هونـــەرە..قوتویـــەك لەســـەر تـــەختی شـــانۆیە دەیـــان پرســـیار دەخولقێنێـــت,کەلەســـەر..دەســـت و پەنجە..پێست..تەناف..هتد..ئەمانە دەبنە هۆی ئەوەی مێشك بـوروژێنن بـۆ گـەڕان بـەدوای بنـەماو بونیـادی سـەرەکیدا..ئەوانـە هـەمو تـەنیا دەبنـە ئـەو وروژانـە.. ئەمانـە وەکـو وێنەیـەکی نیشـتەجێ..جێگـر..دەمێنێتـەوە ئەگـەر ئەکتـەر گیانیـان بەبـەردا نەکات..گیانی زیندوی ئەوان لەگەڵ ًگیانی ئەکتەردا دەخوێندرێتـەوە..مانـاو دەلالەتـەکانی خۆیـان بـەکاملی دەردەخـەن..چـونکە دیکۆر لەگەڵ کەشێتی و جوڵـەی جەسـتەدا دەلالەتـەکانی دەخوێندرێتـەوە و مانـای خۆیـان دەگەیـەنن دەلالەیـەکی وەسـتاو یـان وێنەیەکی نیشتەجێ بەرەو جوڵەو بنەمای خوێندنەوەی بەرەو ئەوەی کامڵ ببێ و بکەوێتە ژێر روانینی بینەر..بخوێندرێتـەوە بـەو جۆرە بەرەو دەلالەیەکی جولاّو و بەردەوام کاری تەواوکاری خۆی دەکات..پەیوەندی زیندوانەی نێـوان دیکـۆر و بینـەر لەرێگـەی ئەکتەرەوەیـە..کـە تـەعبیر دەکـات لـەکرداری شـانۆیی(فعـل المسـرحیە) ئەمـەش لـە شـانۆدا پێویسـتی بـەگۆڕانێکی بنچینـەیی و سەرتاسەر هەیە..دیکۆر لەشانۆدا نابێت دیکـۆرێکی وەسـتاو بێـت هـەتا کۆتـایی..ئەمـە لەلایـەك شـوێن(مکـان) دیـاری دەکـات بەواتایەکی تەقلیدی (ماتماتیکی) نەکو(فەلسەفی) لەلایـەکی تـریش رەوتـی درامـی شـانۆکە دەکوژێـت و ئیسـتاتیکای ئەکتـەریش لەچێژێکی سەرتاسەری دەخات چونکە شانۆ هەڵگری سیمۆلۆژیە،هەمیشە دەبێت ئەو بونیادی شانە(خلیە) زیندوبن..دەبێت شانۆ لەو رەوتە تێپەڕێت کەبەرەو بوعدی فەلسەفی بڕوات وەکو(کروتوفسکی) ئاماژەی بـۆ دەکـات..دەبێـت دیکـۆر بـەپێی دیمەنـەکان گـۆڕانی تێبکەوێت،لەگـەڵ هـەر دیمەنێکیشـدا بـەپێی دایـەلۆژ و گۆڕانـە بنەڕەتیـەکان لەرێگـەی تیشـکەوە گـۆڕانی خـۆی وەربگرێت..دەرهێنەری زیندو لەگەڵ رەوتی زینـدوێتی شـانۆکەیدا دەژی هـەتا کۆتـایی..ئەکتـەری زینـدوش جوڵـەکانی جەسـتەی بەپێی هەمو دیمەن و کەشێتیە سازێندراوە گۆڕاوەکەی تیشك و دیکۆر دەسازێنێ..هەروەکو وێنەی کەسێك لەدڵی دڵدارەکەیدا نەك وەکو وێنەیەك و بەس بەڵکو هەمیشە بخوێندرێتەوە،چونکە ئـەو خـۆی رچـەی گۆڕانەکانـە لێرەوە دەگەینـە ئـەوەی شـانۆ بـەبێ دەمامك و جل و بەرگ و تیشك..هتد..دەژی،بەڵام هیچ کاتێك بەبێ ئەکتەر وێنـە و گیـانی زینـدوی تیـادا نابێـت..کێڵگـەی ئەکتـەر فراوانترە لەمۆسیقا و وێنەکێش.چونکە ئەو هەمو گۆشەکانی دەرونـی دەگرێتـەوە و دەیاندۆزێتـەوە.. هـەمو ئەندامـەکانی لـەش و هەمو پرۆسـە و لێکۆڵینـەوەکان لێرەوە هونـەری نوانـدن ئـەرکێکی ژیانـە..جەسـتە هەڵدەسـتێت بـە ئافرانـدن و داهێنـانی هـەمو توخمێکی بینراو(عناصر المرئی) وەکو تەشکیلی و دەنگ..هتد.. ئەکتەر لە میکـانیزمی جوڵـەی جەسـتەییەوە دەلالـەت و هێمـا و ئاماژە لەناو کەشی شانۆدا دروست دەکات..پرسیارە لەسەر بون و کێشە مەعریفیـەکانی سـەردەم یەکگرتنـەوەی جوڵـە و بزاوتـە جەستەییەکان زمانی جەستە..ئەوە ئەو پرۆسە گرنگە هونەریەیە کە ئەکتەر لەناو لەشـی خۆیـدا وێنـەو دەلالـەتی فـراوان بەبینـەر دەخوێنێتەوە..بەسۆز و تورەیی و هەڵچون و هێمنی..شالاو..چەندان وێنەی جۆراو جۆر دەسازێنێ..وەك لە ساتەوەختێکدا بینـەر بخاتە ناو ئەو زەنگە ترسناکانەی لە واقیعدا گوێچکەی مرۆڤایەتی کەڕ دەکەن..یاخود لە روداوە ترسناکەکان هۆشیاریان بکاتـەوە و نیشانەکانی داهاتو بکێشن و کێشە مەعریفیەکان بخاتە رو لەدایك بون و پاکژبونەوە(الولادە والتگهیر) ئەم حاڵەتانە هێمای ژیـان دەردەخـەن شـانۆ هـەوێنی ژیانـە..حاڵەتـە گـرنگ وپـڕ بایەخـەکانێتی لەجەسـتەی ئەکتـەرەوە دەبینرێـت..نـاکۆکی و کێشـە سەرەکییەکان چونکە جەستە دەلالەت و بێژە دەدۆزێتەوە:

(رەنگە جەستە شاراوەی بێژە بدۆزێتەوە و بە رێگای ناراستەوخۆ دەربڕیدەبڕێت..هەڵبەتە گرنگترین کەرەستەیەکی ناراستـەوخۆیە بۆ دەربڕین. 2)

ئەکتەر وەکو لەبێشەو جەنگڵستان و سارا و بیابان و سەرابدا یـاری مـەرگ و ژیـان بکـات..دەتوانێت دەیـان حاڵـەتی ئەفسانەیی دروست بکات..تیشکێکی سور لە تاریکیدا لە دورەوە جەستەی دەگرێت تەنیا جوڵە وشالاوی جەستەیەك دەبینرێت..لەو حاڵەتەدا دەتوانرێـت دەیـان دەلالـەتی جـۆراو جـۆر بەرجەسـتە بکرێـت..ئەکتـەر بەهـەمو شـێوەیەك یـاری گۆڕانکـاری ئیسـتاتیکی خـۆی بکات..شانۆ ئاوە جەستە مەلەی هونەری و مەعریفی و رۆشنبیرییانەی خۆی دەکات..دەتوانێت دەیان پرسیاری مەعریفی دابهێنێ سـێبەر لـەو حاڵەتـە ئەفسـانەیەدا دروسـت بکـات لـە ژێـر شـەپۆل و تیشـك و روبـەرێکی ئەفسـانەییدا هـەمو دەلالەتـەکانی بەئاشکرابگەیەنێت ئەو ساتانەی کە بەساتی لەدایك بونەوەی ئەکتەر دادەنرێت..ئەوانەن کەجەستە لە ونبون و داپۆشین و تیشکی

و ئەفسانەییدا بتوانرێت بەبزاوتە جەستەییەکەی خۆی مانای نەمردن هەڵبگرێت..جارێکی تر لەبەردەم بینەردا لە دایك بونێکی نوێ دروست بکاتەوە بە تایبەتی لەو حاڵەتانەی کە زەمەنی گێڕانەوەی دەکەوێتە سەر. .یاخود لە تەمەنێکەوە بۆ تەمەنێکی تر لە حاڵەت و شوێن و کات و پلەو پایەکەیەوە بۆ یەکێکی تر،ئەکتەر لەو ساتانەدا دەکەوێتە بەر پرۆسێسێکی ناوەوە و دەرەوە..هەست و نەست..(الداخل والخارج – الشعور واللاشعور) سوڕانەوە لە تەوەری لادان لە شوێن کات (الزمان والمكان) ئەم تەوەرە لای کرۆتۆفسکی پەڕینەوەیە لە بوعدێکی ماتماتیکی بۆ فەلسەفی.. لێرەدا شوێن و کات دیاری نیە ئەمانە بەگشتی ئەو حاڵەتە سەر سوڕهێنانەن کەئەکتەر لە ئەنجامی پسپۆڕی خۆی لە هونەری نواندندا و پلەی رۆشنبیری بەرزی و پرۆڤەی جەستەیدا بتوانێت بەو پرۆسە وپرۆسیسە گەورانە هەڵبستێ و روبەری پانتایی شانۆ پڕ بکاتەوە..ئەکتەر تەنیا لە کاتی پرۆڤەدا دەکەوێتە ژێر چاودێری گەیاندنە هونەرییەکەی دەرهێنەر.. لەکاتی نمایشی پرۆسیسە گەورەکەی ژیاندا خۆی مەلەوانی جیهانە مەزنەکەی خۆیەتی دەرهێنەر وەك بینەرێك سەیری دەکات..بۆیە هیچ دەرهێنەرێك ناتوانێت ئەکتەرێك لەدەوری خۆی بکاتە فریشتە ئەگەر خۆی فریشتەیەکی شانۆ نەبێت و پرۆسە گەورەکانی مێشك و دەرون وجەستەی خۆی ئەنجام نەدات ..جەستەیەك لەسەر شانۆ هەمیشە توشی کۆمەڵێك پەیوەندی زمانی و کەشێتی و جەستەیی بینراو دەبێت پێویستە وەکو خوێن لەلاشەیەکدا لەگەڵ هەمویاندابگەڕێت..چونکە شانۆ هەمیشە کۆمەڵێك هونەری پێویست و هەڵبژاردەی تیایە کەپێویستە ئەکتەر بتوانێت پەیوەندی هونەریانەی خۆی بکات.. لەگەڵ لێدانێکی مۆسیقا،پیانۆیەك دەبێت بزانێت چۆن روانین و هەست و نەست و بزاوتە جەستەییەکەی لەگەڵیدا یەك دەگرێتەوە..مۆسیقا کارتێکردنی مێشکە..بیستنە لەگەڵ دراما و حاڵەتی داهێنانی شانۆدا لێدەدرێت.چۆن بروسکە و هەورە گرمە کار دەکەنە سەر سروشت چۆن بروسکە کارگ هەڵدەتۆقێنێت ئاوها دەبێت جەستەیەك بەپارچە مۆسیقایەك کارگ ئاسا دروست ببێ و دەلالەت دەربخات..چونکە مۆسیقا وەکو ئەو تەزوە دینامیکیە وایە کە باتریەك شەحن دەکاتەوە یان بڵێین:خوێن لە لاشەیەکدا..بەو جۆرە زمانی شانۆ کاری تەواو کاری خۆی دەکات بینەر دەخاتە ناو کەشێتییەکی فراوانتر لێرەدا کاری روبەروبونەوە و ئاهەنگسازی لەگەڵ بینەردا دروست دەبێت..شتە شاراوە و نائاشکراکان(المرئـی واللامرئـی) دەلالەتەکانی خۆیان وەردەگرن لەشێوەی پرسیارێکی مەعریفیدا لەمێشکی بینەردا دروست دەبێت جەستە لەبێ جەستەییەوە(الجسد من الجسد) تیشك لە تاریکی..دەنگ لە بێدەنگی..جوڵە لەبێ جوڵەیی..ئەکتەر هەڵدەستێت بەداهێنان و ئافراندنی هەمو توخم و شتێکی بنەڕەتی چونکە شانۆ هەمیشە پێویستی بە بەسەراچونەوەیەکی ئەقڵانیانە هەیە لە خورافەدا(اسگورە) ئەکتەر وێنەی دەق دەگرێت..لەرێگەی تەفسیری خۆیەوە نواندنی وشەکان دەکات دەبێت هەمیشە توانای گۆڕینی وشەکانی هەبێت:

(گۆڕینی بیر بۆ وێنە.بینینە تایبەتیەکان..گۆڕینی وشەکان بۆ نواندن..شتەکانی بەرامبەری وەك ئەوەی هەمو رێرەوەکان تاوانبار بکرێت بەیەك شت کەدەستەڵاتی دەرهێنانە 3).

شانۆی نوێ ئەو شانۆیەی کەهەڵگری نوێخوازی بێت و زمانی نوێی سەردەم بێت دەبێت هەمیشە تاقیگەیەك بێت بۆ چونە ناو بنیادی زمانێکی نوێ..لەناو بیرێکدا کار بکات کەنوێ بێت نەوەکو بیر و زمانێکی سواو و تەقلیدی.. ئەم پرۆسەیەمان وەکو شانەیەك (الخلیه) زیندو وایە کەهەڵگری دوبارە بونەوە و مردن نییە چونکە هەمیشە زمانی شانۆ دەبێت بریتی بێت لە بیر و تێڕامان و لەجیهانێکی واقیع..شانۆ بەبێ دەق و ئەکتەر نییە..ئەکتەر دەق دەگۆێزێتەوە بەزمانی تیوری و بەبزوتنەوە و ئاماژە و جەستەیی وەریدەگێڕێت چونکە لە هونەری نوێدا کار بریتی نیە لە تەعبیر کردن بەڵکو داهێنان و ئافراندنە،نیشاندانی سیماو شێوەیەکە کەلەوەوبەر نەبینرابێت .

کە دەچینە هۆڵێکی شانۆییەوە دەبێت بەردەوام پەنجەرەی نوێ والآ ببێتەوە دیمەنێکی نوێتر ببینرێت ئەکتەر نابێ تەنیا نواندنی چارەنوسی خۆی بکات بەڕوانینی تەجریدیانە.. بەڵکو پێویستە لەو سنورە فراوانەی نواندندا بیر بکاتەوە..هەوڵی قسەو نوسینەوەی بدات بەگواستنەوە یان سەرلەنوێ لە پرۆسیسی کار کردنی خۆیدا..تەعبیرەکانی جەستە لەبونیادی خۆیدا کۆمەڵێك بونیەی ئەندامی زیندوی هەڵگرتوە کە دەلالەتی قوڵیان هەیە.بزاوتنی جەستە خۆی بونیەیە.. هەواڵ و راگەیاندنی هەیە بەکۆمەڵێك نمونەی سروشتی کە جێگەی دەنگ دەگرنەوە..لێرەوە زمانی جەستە دروست دەبێت هەمو ئەو بزاوتنانەی کەلە زمان و قسەدا

دێت تەعبیرین..چونکە هەمیشە مرۆڤ دەتوانێت قسە بەجەستەی خۆی بکات وەك زمان کە دو دڵدار دەبینین سەیری یەك دەکەن لە جوڵە و روانیندا دەلالەتی ئومێد و نائومێدی..هتد.. دەخوێنینەوە..ئەمەش ئەو قوڵاییە نیشان دەدات کە رەمز و هێما و ئاماژە لەزمانی جەستە و زماندا هەیە جەستە بەپێی ئەندامەکانی خۆی..دەم وچاو و رو و جومگە و دەست و قاچ دەدات،پیرێتی و نێری و مێی..نەخۆشی و لەش ساغی..دژایەتی و ناکۆکی و چەوسانەوە و ئازار و نەخۆشی..زیرەکی و گەوجێتی..هتد..چونکە دەرون لە دەم و چاودا رەنگ دەداتەوە لە رێگەی شێوە و رویدا بەپێی دەرون زانیش چوار دەوری چاو ئەو پرۆسە گەورەیەیە کە جیهانبینی تەواویان لەسەر دەکرێت..رێژەیەکی زمانی بەهێز لەجەستەدا بۆ خۆشەویستی و رق و قینە و گێڕانەوە و توڕەیی و رازی نەبون و ئارەزو..هتد..لە کاتێکدا دەستی دەخاتە سەر چاوی مانای کێشەی خۆی و کەسێکی تر نیە بەقەد ئەوەی دەربڕینی گومان و رارایيە..لە نواندن و چاو گرژی و مۆنی و توڕەیی و هەڵچوندا بەرگ و رەنگ هەڵگری پەیوەندی پێشبینی وپێش زانینن..ئەمانە لە کەسێتی جیا نابنەوە گوتاری جەستە لەحاڵەتی توڕەیی و کەبت و دەمار گیری و زیهنی..هتد.

زمانی بێژەیی(لالفقی) وەکو نامەیەك وایە بۆگەیاندنی تەعبیر و تێگەیشتن.. پێویستە جەستە هەمیشە لەرێڕەوی واتادا بێت..واتا تەنیا بریتی نیە لەو واتایەی کەلە وشەدا دێت چونکە واتا لە بزوتنەوە و زمانی جەستەشدا بەرجەستەیە..دامەزراندنەوەی بیناکاری هەمو دیمەنێکی شانۆیی دەبێت کودەتا لە دەق بکات..ئەمەش سەرکەوتنی دەسەڵاتی دەرهێنانە بۆ دەق..ئەم کودەتایە وەکو رەنگدانەوەی دەرون وایە لە چاودا..لێرەدا دەکەوێتە بەردەم کودەتای ئەکتەر لە دەسەڵاتی دەرهێنەر و نوسەر کودەتا لەسەر دەق کودەتایەکی کۆمەڵیە ئەکتەر و دەرهێنەر بەشدارن..ئەمەش داهێنانە بەزمانی خۆی..لە پرۆسیسێکی نوێدا..دەرهێنەری راستەقینە ئەو کەسێتیەمان ناخاتە بەرچاو کە دەق پێناسەی بکات..بەڵکو ئەو قوڵتر دەبێتەوە بۆ ئەو شتانەی کە دەق نەیدۆزیونەتەوە..کودەتاش لە دەسەڵاتی دەرهێنان بیرکردنەوەیە لەسنوری کارکردن جوڵە و بزاوتە جەستەییەکان لە رێگەی هۆشەوە بیناکاری خۆی دەکات..لێرەدا کاری نواندن رزگار بونە لەو دو دەسەڵاتە بەرەو گەیاندنی بۆ بینەر..نواندنی راستەقینە بینراوە (مرئی) بیرکردنەوە بە ئەفراندن لە نواندندا بیرکردنەوەیە بۆ بەهێزی و یاریکردنی هەمیشەیی کەلەدایك ببێتەوە..چونکە هەمیشە شانۆ هەوڵی پاکژکردنەوەی مرۆڤ دەدات لەبەرئەوەی هونەرێکە دادوەری لەئامێزی گرتوە..بیرکردنەوەی ئەکتەر تەنیا ئیشکردنە لەسنوری پراکتیك وپرۆسیسی تیئۆری خۆیدا..بیرکردنەوە بۆ ئیستاتیکاو ئیشەکەی..چونکە ئەکتەر هەرگیز نابێت لە دوای دەورەوە بێت...روانینی نوێ لسەر دەوری ئەکتەر(ئیدایە) شانۆ هێڵێکی کۆمەڵیە..لە خۆشەویستی راستەقینەوە هەڵقوڵاوە..ئەکتەر لەگەڵ ئەندامەکانی تردا رادەچەنێت.. ئەوە لەدایك بونە نەکو مردن بەر لەدایك بون ولەگەڵ بیرکردنەوەی پێشودا لەدایك ببێتەوە..ئەوە ئەو حاڵەتەیە کەهۆش خۆی بزر دەکات..چونکە نابێت هەڵچونی ئەکتەر مردو بێت..دەبێت بە هۆش و بیر دەست پێبکات بەو لوتکەیەش کۆتایی پێبهێنێ..ئەمە دۆزینەوەی ئەو پەردەیەیە کە ناوەڕۆکی مرۆڤ دەردەخات،چونکە ئەکتەر لە نواندندا کۆتایی لەخۆ ناگرێت:

(نواندن کۆتایی لە خۆناگرێت،بەڵام توانای بیرکردنەوەی هەیە لەئاستی کۆتایی نەهاتندا بەسنوری ئەو توخمە بازنەییە لەناواخنیدا رەمزی دوبارە بونەوەی جیاکارییەکان دەکات بەبێکۆتایی..لە بۆشایی یاریەکەدا،ئەم بزاوتە بزاوتێکی جیهانییە بۆ یاریەکە 4) .

لێرەوە دەگەینە ئەوەی نواندن لەیاریە هونەریەکانی خۆیدا بیرکردنەوە لەو ئاستەدا دەگرێتە خۆی کە کۆتایی نواندنی تیادا نییە..وەکو تەقلیدیەکان لەسەری دەخولێنەوە..(نواندن بەبیرکردنەوە) ئەوە کۆتایی هێنانە بەنواندن..پێویستە هەمیشە ئەو دەلالەت و هێمایانەی پێمان دەگات هەڵگری پرسیاری مەعریفی نوێ بێت..هەمیشە لەمنداڵدانی ئەبستیمێکی نوێدا لەدایك ببێتەوە..پێویستە کردەی لەدایك بونەوە لە زمان و بیر و هۆش و روانین و بزوتنەوەدا هەبێت ..شانۆی نوێ پێکهاتەی لەدایك بونە..لێرەوە گواستنەوەی دەق بونیادێکی گەورە دەرەخسێنێت.ئەو دەقانەی کە زیندون و دەلالەتی قوڵیان تێدایە لەساتی گواستنەوەیدا بینەر هەست بەجیاوازی و تەبایی و ناتەباییەکان دەکەن لەیەك ساتدا لەگواستنەوەی خۆیانەوە بۆ ناو پرۆسەیەکی هونەری ..لەو خاڵەدا دەق زیندوێتی خۆی دەردەخات و نوسەری شانۆیی مانای بەتوانایی خۆی دەردەخات.. ئەمەش لە کاتێکدا

کە دەق لەژێر هەردو دەسەڵاتی دەرهێنەر و نوسەر چۆتە دەرەوە..لەیارییە هونەرییەکاندا رەنگی داوەتەوە.. دەسەڵاتێك لەناو پرۆسە هونەریەکانەوە وەکو کۆمەڵێك سەرهەڵبدات نەکو دەسەڵاتی دیکتاتۆری..ئەم پرۆسە گرنگانە گواستنەوەی کەلەنێوان ئەکتەر و نوسەردا دروست دەبن وێنەی مانگێکە لە دەریاچەیەکی روندا یاخود دەرون لە چاودا..دەرهێنەر ئەو بۆشاییە گەردونیەیە لە نێوانیاندا هێزی گەیاندنی هونەریانەیە.

لێرەدا ئاورێك لە پرۆسە و کودەتا سەرتاسەریەکانی شانۆ بدەینەوە لەسەردەمانی رابردو تا ئێستاش زۆر کەس بایەخی بە گوتاری شانۆیی داوە لەچوارچێوەی دراما‌دا ..یاخود لەکاتی تەقلید هەنگاوی دەرون زانیانە درا.. ئەوە ئیستاتیکای هونەر دەکوژێ دەرونزانی بایەخی پزیشکەکانە هونەر دەبێت هەوڵی پیادەکردنی دراماو دەرونزانی بدات لەگوتاری ئیستاتیکیدا چونکە پرۆسەکەی ئێمە ناوەڕۆکی نوێ خوازیە(الحداپە) ناگەڕێت بەدوای زیندوبونەوەی شتی کۆن و دوبارەوەبو ..بەڵکو دەگەڕێت بەدوای داهێنان و لەدایکبوندا.

ئەم پرۆسەیە دەبەستینەوە بۆ خاڵی پێشومان لێرەوە دەگەڕێینەوە بۆ پەیوەندیەکانی کودەتای دەق و دەرهێنەر و ئەکتەر دەبێت شانۆ هەوڵی گوتارێکی ئیستاتیکی بدات لەکارە هونەریەکەدا داهێنان لەهەمو توخمە بینراو و نەبینراوەکان (المرئی واللامرئی) بکات بەزمانێکی نوێ، لێرەوە دەگەینە ئەوەی روانینەکانی دەرهێنەر دەبێت لەگەڵ روانینی ئەکتەردا بێت چونکە بەرەو گوتارێکی سەربەخۆ دەچین کە گوتارێکی شانۆییە،(پیتربرۆك)لەدوا نوسینیدا بەو جۆرە پەنجە دەخاتە سەر دەرهێنان:

(پێویستە دەرهێنەر کاتێك دەچێت بۆ تیپ هەڵگری روانینێکی تەواو نەبێت بۆ شانۆییەکە... وێنەی شانۆییەکە نابێت تەواو ناسراو بێت بەڵکو دەبێت لەکاتی کارکردندا لەگەڵ کۆمەڵێکی دیاریکراودا لەدایك ببێ 5).

شانۆی نوێ تێڕامان و بیرکردنەوەی جیهانێکی بەسەرچونیە...کاری درامی هەوڵدانە بۆ سیستەمی واتا زمان و هێما و ئاماژە بەکاردێنێ هەمو دەقێکی درامی لەشانۆدا لەکودەتای دەرهێنەردا رەمز وشیکردنەوەیەتی ئەوە ئەو خاڵە گرنگانەیە کە دەمانەوێت...بیگەینێ زیندوبونەوەی جەستە بۆ داهێنانی سەر لەنوێی ئەو دەقە و دابڕان لەهەردو دەسەڵاتی دەرهێنەر و نوسەر و هەمو سیستەمە تەقلید ئامێزەکان.. ئەکتەر خوێندنەوەیەکی قوڵی دەق دەکات وەکو ئەو وێنەیەی لەچاوی منداڵێکدا زنجیرەی شەپۆلەکان دروست دەکات...پرۆڤەی ئەکتەر لەو زنجیرەیەوە دەست پێدەکات لەجیهان بینی و روانینە قوڵەکەیدا خۆی دەدۆزێتەوە لەو کەسێتیەدا بەرجەستە دەبێت کەبەسەریدا دەتەقێتەوە نەکو بۆی بدۆزرێتەوە..ئەم یاریە هەتا کاتی روبەڕوبونەوەی لەگەڵ بینەردا بەردەوامە هەتا کۆتایی چونکە ئەو دەیەوێت لەروانینی بینەردا خۆی بدۆزێتەوە هەر کارێك بکات پرسیارێکی نوێ بئافرێنێ.. دەبێت هەڵگری گواستنەوەی پرسیار بێت لەچنینێکی مەعریفیەوە بۆ یەکێکی تر..ئەوە مانای یەکگرتنەوە بۆ بینەر بینا دەکات...ئەکتەری تەقلیدی هەوڵی ئەوەی دەدا کە هونەرمەند دەبێت تەعبیر لەروانینی ناوەوەی خۆی بکات بەو جۆرە بگاتە بینەر ..چونە ناوەوەی خەون بەدەرچونی لەرادەبەدەر دەبێتە دەرچونێکی کۆتایی لەهەمو شتێك بێبەشمان دەکات ..هەر رەخنەیەك تەنیا بیر لەدەق بکاتەوە ئەوە تەنیا بابەتی لێکۆڵینەوە و شیکردنەوەیە لەناو خۆیدا...رەخنە دەبێت لەناو جەستەی ئەکتەرەوە دەق شیبکاتەوە..چونکە دەق لەزمانی ئەکتەردایە،زمانێکی هونەری نوێ،دەق لەرێگەی جەستەو یاری و مادەکانەوە هێز..تێشك..کەشێتی..دابرانی بەسەردا دەکرێت..شانۆو ئەکتەر دەبێت لەو قۆناغە دەرباز ببێت کە تەنیا بیر و ئەندێشە پەنگخواردوەکانی بهێڵێتەوە..زۆر لەدەرهێنەرە تەقلیدیەکان بەو جۆرە ئەکتەریان پێدەگەیاند،شانۆ تەنیا هەوڵی دۆزینەوەی بیری نوسەر وپێشکەشکردنی نیە،لەشێوەی شانۆیی وەکو((مایرهۆڵد))هەوڵی بۆ دەدا..بەڵکو جارێکی تر لە پرۆسیسێکی هونەریانەدا دادەهێنرێت و بە زمانێکی نوێ دەگاتە بینەر،کودەتای دەق بۆ پرۆسەی شانۆ وەکو ئەو ئاوە وایە کە دەبێت بەهەڵم و دەچێتە ئاسمان و هەور دروست دەکات لە شێوەی تەرزە..بەفر..باران..دەبارێت.

ئاو دەقی شانۆییە لە ئەنجامی شیکردنەوەی تیشك و وەرگێڕانەوەی بەزمانێکی نوێ لە روانین و بیر و هەست وخەیاڵی ئاهەنگسازانی هونەر،ئەکتەر و دەرهێنەر لە پرۆسەی پراکتیك وپرۆسێسی شانۆدا وەکو هەور و هەڵم وان بینەری هۆشیار هەمیشە

ئاگاداری ئەو پرۆسە گرنگەی شانۆیە چونکە دەبێت لەپێش هەمو شتێکدا خۆی بە ئەکتەر بزانێت وەکو (کروتۆفسکی) ئاماژەی بۆ دەکات.

شانۆ ئاوە کاتێك دەقێکی خوێندراوە لەسەر تەختی شانۆ دەبینیت هەست بەو کودەتا سەرتاسەریە دەکات ..کودەتای دەرهێنەر وەکو هەوا وایە بۆ گەیاندنی هەڵم بەهەور و هەور بە باران..دەق ئاوە لەگەڵ ئەکتەردا روانین و وەرگێڕانەوە و زمانێکی نوێ دەبێتە هەڵم لە شوێن کاتی دیاریکراودا.چونکە لێرەدا مەبەست لەشوێن کاتی لەدایکبونی کارە هونەرییەکەیەو چرکە ساتی لەدایکبونە ئەکتەر فریشتەیەکی هەست پێکراوە دیار و ئاشکرایە،وەکو (غەیبانی) لەوساتانەی کەدەبینرێت و توانای داهێنانی هەیە بیر و هەستەکانمان بۆ دەگوێزرێتەوە و هەڵگری مەشخەڵی رۆشنبیری وجیهان بینیمانە،لەو کاتانەش کەدەیەوێت ئەفسانە دابهێنێ یاخود یاری هونەرییانەبکات.

ئەکتەر فریشتەیە لەگەڵ یاریە هونەرییەکانی خۆیدا دیارە ونادیارە،ئەو ئامادەیە،لە ساتە خورافی و ئەفسانەییەکاندا وەکو فریشتەیەکی راستەقینە هەمو روداوێکی مێژویی دەگوێزێتەوە بۆ ناو کایە مەعریفییەکەی هونەر...بەو جەستەیەی کە هەمان جەستەی پێش خورافەیە..ئەکتەر دەتوانێت هەمان جەستەی بەقوڵایی نهێنییەکانی ژیاندا بگێڕێت..خەم و دەورەکانی ببینێ بەمەرجێك فریشتەی ئەو هونەرە بێت کەخۆراکی ژیانەو ژیان خۆراکی هەمیشەیی لەدایك بونەوەیەتی،لەم خاڵەوە ئەکتەر دەبێت هەمیشە هەوڵی تەقینەوەی ناخەکانی بدات و تابلۆ رەنگاو رەنگەکانی بینەر بگەیەنێت.. چونکە بینەر تەنیا سەیری جەستەیەك ناکات بەڵکو خوێندنەوەی مەعریفیانەشی هەیە..پێویستە زمانێکی دەرونی تایبەتی هەبێت ئەویش زمانی دەنگ و هێماکانە،ئەکتەر دەبێت هەمو کاتێك ناوەوەی دەربخات و تەقینەوەی ناخەکانی روبدات لەشێوەی دەلالەتدا..کرداری ناوەوە و دەرەوەی هەبێت..لەم ساتەدا دەگاتە بینەر و لە کارەساتە خودیەکان رزگاری دەبێت..چونکە ئەو بە زمانێکی نوێ شانۆییەکە دادەهێنێ..هەمو شتێك زمانە بەڵام زمان بۆ هەمو شتێك نیە..مۆسیقا زمانە..تەنها تێگەیشتنە چونکە ئەگەر تێڕوانینی هونەرەکانی ناو شانۆ بکەین..دەبینین شانۆ پەنجەرەی بیرکردنەوەیە..هۆڵێکە بۆ تیشك و زمانی جۆراو جۆر، زۆر جار پرسیاری دەنگ سەر هەڵدەدات..ئەوی گرنگە دەنگ شتێکی ماددیە.. ئەکتەر کاتێك کە دەنگ بەکار دێنێت دەبێت تەعبیری بکات لە جەستەی جیهانی جەستە(مرۆڤە) روبەڕوی بیۆلۆژی و کۆمەڵایەتی و عەقڵیە..لەخانەیەکی یەکگرتوی ئیشکەردا،ئاشکرایە..کە باس لە جەستە دەکەین یاخود دێینە سەر فیزیۆلۆژی جەستە لێرەدا تەنیا مەبەست لەبزوتنەوەی ماسولکە و دەمار گیری ئیسقان و..هتد..نایەت یان کارێکی میکانیکی بێت لەجەستەدا،بەڵکو ژیانەوەی کۆمەڵایەتی و بیرکردنەوەیەتی..عەقڵ لای هیگەل هێزێکی لەبن نەهاتوە..ئەوەی گرنگە لامان عەقڵ هێزێك نیە لەناوەوەی خوددا،یا لە ناو جەستەدا..بەڵکو لەهەمو جەستەیەکدا هەیە.. پەیوەندی بەهێزی بە جەستەوە پەیوەندییەکی هاوکاری پەیوەستەی ئەندامێتیی زیندوە..ئەمەش ئەوە دەردەخات کە ئەکتەر بەجەستەی بیر دەکاتەوە،یاری عەقڵ و هەستە و سۆز و هۆش،لەوەوە ئەندامەکانی لەش بکەونە کاری هونەرییانە...دەرون وجەستە بەیەکەوە هەڵدەستن ئەمیان بەوی تریان دیاری دەکرێت..مەعریفە و پەیوەندی بەجەستەوە سەرەتاییە چونکە زمانی جەستە سروشتیە..هەڵچونەکانی خۆی دەردەخات لەبەر پەرچی کاری مرۆڤ بەرامبەر بەدەرکەوتەو روداوەکان..کە هێما لەزۆر ئەندامی جەستەدا دروست دەکات.. ئەو روانینەی جەستە لەشانۆی بێزمانیشدا هەمان چەشن قوڵتر دەبێتەوە..چونکە دەق پێش هەمو شتێك ناوەرۆکی فیکری بێدەنگە..لەدەقی بێدەنگدا(صامت)خوێنەر دەکەوێتە حاڵەتی روت بونەوە(تجريد)لەکاتی نمایشدا تەختەی شانۆ جێگەی یەکگرتنەوەو بزوتنەوە و سیمۆلۆژییە،نەکو زمانی وشە..چونکە ئەکتەر لەهونەری پانتۆمایدا وشە بەکار ناهێنێت تەنها ناوەرۆك دەگەیەنێتە بینەر..بەبێ وشە..ئەمەش دەرکەوتنێکی هونەری وەکو هونەری سەما(باليه)یە.. نواندنی بێدەنگی هونەرێکە لەناوخۆیدا..ئەم هونەرە لەسەرەتای شانۆوە بایەخێکی گرنگی هەبو..بەتایبەتی لەچەرخی نۆزدە و بیستدا سەرەتا لای (جاك کۆبۆ) بایەخی وەرگرت پرۆڤەی سەرەکی بۆ ئەم هونەرە دانا..ئەوەی گرنگە بانتۆمایم ئامرازێکی گرنگە بۆ دەلالەت دروستکردن..چونکە تەعبیرکردنە لەکێشەی روتبونەوە (تجريد) کەسانی وەکو (جانلۆی بارۆ) و((شاری شاپلن)و(مارسیل مارسۆ) گەورەترین ئەو کەسانەن کە داهێنانی نوێیان لەم هونەرەدا کردوە..هەروەها هەوڵی داهێنەرانی بەتوانای وەك(راینهارت و

تایرۆف و مایرهۆڵد) گەشەی بەم هونەرەدا.. هونەری بانتۆمایم ئامرازێکی گرنگە بۆ تەعبیرکردن لەزمانێکی تایبەتی کەزمانی جەستەیە(لغه الجسد) لە ژیانی رۆژانەدا هێمای بیری هەڵهێنجراوی خۆی دەکات ئەمەش لەرێگەی ماسولکەو دەست و دەم وچاو،لەمانەوە ئاماژە(سیمۆلۆژی) خۆی دروست دەکات...جوڵاندنی دەست و سەر لەبزاوتنێکی هونەریدا دەرکەوتنی ناوەڕۆکی درامی ئەم بزاوت و گۆڕانکاریە لەجێگەیەکەوە بۆ جێگەیەکی تر دروستبونی یاخود تەعبیرکردن لەهەست و روداوەکان دەکات لەجەستەدا..جەستە بەشێوەیەکی سەرەکی کۆی(مفردات)ە کانی زمانی هونەری دەکات..لەدو حاڵەتی شانۆیی بێزمانی و زماندا هەمان کاری دەلالیانەی هەیە..ئەکتەر کاتێك کەدەنگ بەکار دێنێت دەبێت تەعبیری بکات لەجەستەی..دەنگەکانی تریش هەمان چەشن..چونکە جەستە بەر پەرچدانەوەی کردارە.. دەنگ وجوڵەی جەستەی دەلالەتەکانی نێوان وەرگر و نواندن هەنگاوی تەواوی خۆیان دەنێن دەلالەتەکانی جەستەو کەشێتی و تیشك و دیکۆر و مۆسیقا لەناو زمانە رەسەنەکەی شانۆدا یەکدەگرن..لای وەرگر دەلالەت دروست دەکەن..بنەمای کۆمەڵێك پرسیاری مەعریفی دەسازێنن..جوڵەی جەستەو مۆسیقا و کەشێتی شانۆ(دالێك) بن بۆ دروستبونی چەندەها (مدلول) چەمك..خەیاڵی فراوان لەسەر بیرکردنەوەی ژیان و بون و تەوەرەکانی تری ژیان..دروستبونی ئەبستیمێکی تازەو تیکشکاندنی یەکێکی تر..ئەوەش لەکاتێکا ئەکتەر خۆی لەگەڵ دەوروبەریدا دەدۆزێتەوە..ئەکتەر دەبێت تیشکێکی رۆحی بێت لەژێر تیشکا سێبەر و جوڵەی جەستەی خۆی بینا بکات ..پەیوەندی جل بە کەسایەتی شانۆیی بەبێ مەدلول کارێکی وەستاوە..دەبێت لەبەردەمی بینەردا بگۆڕدرێت ..چونکە ئەکتەر ئافرێنەرو داهێنەری شتەکانە لەرێگای ئاماژە (الاشارە) وە ..چونکە لەنواندنی جەستەی خۆیەوە هۆڵی شانۆ دەکات بە کەشێتییەکی فراوان ..ئەم گۆڕینەی بەرگ بەتەنیا مانای داکەندن و گۆڕینی سەرتاسەرییانەی نیە.. زۆرجار لەرێگەی سێبەر و تیشك و گۆڕانی کەسێتیەکانەوەیە.. ئەکتەر دەکەوێتە بەر تیشکێکی تەلەسکۆبی لە تاریکیدا..وێنەی بەرگ وجوڵە و بزاوتە جەستەییەکان ئەفسانەیان سەر دەکەوێت..زۆر جار بەرگەکەی دەبێتە بەرگێکی ئەفسانەیی..لەگەڵ مادەکاندا رەوتێکی تر وەردەگرێت..لێرەوە زمانی شتەکان بەماددەوە دروست دەبێت.. جەستەی ئەکتەر هەمو توخمێك دادەهێنێت..پێویستە زمانی دەنگ و بزوتنەوەکان دابهێنێت.. کە ئەوەش زمانێکی ئەفسانەییە لەخەون و راستی نزیکمان دەخاتەوە،لێرەدا ئەکتەر لەخۆی دەگات و بیرە پەنگ خواردوەکانی دەرونی ئاشکرا دەکات..چونکە دەبێت سەربەستی خۆی دەربخات نەکو تەنیا دەرونی خۆی شیبکاتەوە، وەکو لەشانۆی مەلحەمیدا هەیە،شانۆ پەیوەندی بەلقەکانی مەعریفەوە هەیە،وەکو دەرونناسی و رەگەزە زانست ..لێرەدا پە یوە ندی یە خورافیە کان بونێکی سە ربە خۆن..شانۆ پێویستە هەوڵی تێکهەڵکێشی کۆمەڵ بدات بەخورافە (اسگورە) وە لەنێوان راستی و کەسێتی بێلایەندا.ئەوەش بەرەو قوڵاییەکی تر رامان دەکێشێت ..گیانێکی زیندو روبەری شانۆکە بگرێتەوە..گوتنەوەی دایەلۆژەکان بەگیانێکی شاعیرانە.. دور لەو شاعیریەتیەی کەنەست(لاوعی) زاڵ ببێت بەسەر خەیاڵی ئەکتەردا یاخود وەکو شاعیرێك شیعر بڵێ:هەوڵێکی نوێ کە ئەکتەر بیەوێ خودی خۆی لەروانگەی نواندن و جوڵەی جەستەو کەشێتی شانۆکەدا لەگەڵ بینەردا بدۆزێتەوە..لای کرۆتۆفسکی شانۆ شالاوێکە بۆ ناو هۆشیاری (وعی) :

(پێزانرا کەبەرهەمی شانۆیی بەرەو هۆشاریت دەبات نەك بەرهەمی هۆشیاری بێت. 6).

ئەم هۆشیارییە لەیەك ئاستدا دەبێتە هۆی روانین و بیرکردنەوەی ئەکتەر..بیر و هۆش لەگەڵ جوڵەکانی جەستەدا شی ببێتەوە..نەکو بیر جەستەی پێ بجوڵێنێت..هەروەکو ئەکتەری تەقلیدی پێی لەسەر دادەگرێت..کەبیر وخەیاڵ کاری نواندنیان پێ ئەنجام دەدات..ئەم بوعدە تەنیا دەبێتە هۆی دروستبونی دوبارەبونەوەی بون..دیوارێك لەنێوان وەرگر و ئەکتەردا دروست دەکات چێژی جەستەو نواندنەکە دەکوژێت..ئەوەی گرنگە ئاماژەی بۆ بکەین داهێنانی ئەکتەر دەبێت هەست بکات چۆن جوڵەی جەستە و ئاماژە و روانینەکان بەر جەستەی تیشك و مۆسیقا و دیکۆر بکات..ئەو کەسێکە دەوری کەسێکی تر دەبینێت پێویستە هەمیشە هەوڵی نوێکردنەوە بدات ..نەکو دوبارەبونەوە.

نوێبونەوە لەزمان و دەنگ و جوڵە و هاوار..هتد..بەو جۆرە شانۆییەکە بەرەو نەمری لەدایکبونی خۆی دەچێت..ئەکتەری رەسەن لەبینای درامی و کەشێتی و کۆی دەلالەتی هونەرەکەیدا هەمیشە هەوڵی لەدایکبون و بەرجەستە بون و بەرەو پێشچون دەدات

بەبێ دوبارەبونەوە،دەبێت ئەوە بزانێت کە هونەری شانۆ تەنیا بریتی نیە لە دەرونزانی و تەنیاپێکهاتەی درامیش نیە،بەڵکو دەبێت هەوڵی داهێنانێکی ئیستاتیکی بدات..ئەم گوتارە لە شانۆی کوردیدا..توشی دابچڕان و دڵە راوکێ هاتوە ..جەستە پڕۆڤە کار و ئەزمونکاری جەستەیی و مەعریفی هونەریی نیە..بەو پێیەی فێرکراوە تەنیا ئەو دایەلۆژانە بڵێتەوە کە دەرهێنەر بۆی دیاریکردوە..ئەمە سنورێکە ئەکتەر نەیتوانیوە رزگاری ببێت..لە بازنەیەکدا خولاوەتەوە..لەکاتێکدا ئەکتەر پێویستە خۆی بتوانێت مانای لەدایك بون هەڵبگرێت..ئەمەش لە زمان و جەستە و رۆحدا.

کاری شانۆیی..ئاهەنگە..هاوبەشییە..کۆمەڵێك فریشتە یاری راستیەکانی ژیان دەکەنەوە..ئاوێنەی رابردو و ئێستا و داهاتوی بینەرن.

شانۆ هۆڵێکە سەدان ئاوێنەی بریسکە داری تێدایە..شەوقی هەموی روبەرەکانی ژیان دەگرن..دەرهێنەر لە روانین و تیشکەکانی خۆیەوە پرۆسەی گواستنەوەی دەق دەکات بۆ دروستبونی وێنە هونەریەکان بینای تەواو کاری شانۆ دەبێت بینای ژیان لە دەقدا بکات لەوێنەی هونەریدا رەنگی پێبداتەوە..ئەکتەریش ئەو فریشتانەن کەخۆیان لە مەشقی کەسێتییەکاندا بەرجەستە دەکەن و لەکەسێکەوە دەبنە فریشتەیەك..بەزمانێکی هونەری داهێنانی دەق دەکەن.

ئەکتەری کورد هەتا ئێستاش بەخوازراوەیی لەکارەکاندا رۆڵ دەبینیت و کەم شانۆ تونیبێتی پرۆڤە بە ئەکتەر بکات کارە هونەریەکان بە خێرایی کراون بە تایبەتی بواری فلم سازی بە پیکابپێك دەچن بۆ دێیەك و بەیەك رۆژ فلمەکە تەواو دەبێت و دێنەوە.. جێگەی سەرسوڕمانە زۆربەیان لە کاتی پرۆڤە کردندا دەکەونە کار ئەمەش کۆمەڵێك هۆی سەرەکی هەیە..هەتا ئێستاش ستۆدیۆی ئەکتەرمان نیە..لەپاڵ هەمو شتێکدا دەبێت ئەو لۆجیکە تێك بشکێت ..ئەم یەکگرتنەوە هونەریە پێویستە بەرجەستە ببێ و هەتا شانۆ لەو پاشاگەردانیە رزگاری ببێ و رواڵەتی هونەری خۆی وەربگرێت ئەمەش خاڵێکی گرنگە شانۆی کوردیی هەوڵی بیناکاری خۆی نەداوە لەچوارچێوەی تیپە هونەریەکاندا پرۆڤەو مەشقی هونەریەکان بەردەوام نەبوە..لەپاڵ ئەوەشدا هیچ لێکۆڵینەوە و باسێکی تیئۆری لەسەر شانۆ نەبوە..نەبونی رەخنەو لێکۆڵینەوە بۆتە هۆی خولقاندنی دەرفەتێکی گەورە..ئەگەر شانۆی کوردی بە توانایەکی تەواو هەوڵی بیناکاری خۆی بدات بێگومان دەتوانێت کۆمەڵێك ئەکتەری بەتوانای بۆ شانۆ پەروەردە بکات..چونکە هەوڵی ئەکتەرێکی باش زۆر جار لە بەناو دەرهێنانێکا کوژراوە..یان ئەو بەهۆی بێتوانایی ئەکتەرەوە توشی گرفت هاتوە..تا ئێستاش زۆربەی جەستە لەسەر تەختی شانۆ خواستراو بوە.. دەرهێنەر لەملاولاوە ئەکتەری هێناوە.. کە هیچ لە مەعریفەی ئەکتەر و شانۆ نازانێت جگە لەلاسایی کردنەوە..ئەگەر چایچیەك یان سەرکردەیەکیان بوێت دەچن پیشمەرگەیەك دەهێنن نەك ئەو رۆڵە بە ئەکتەرێك ببینن.. ئەمەش لە زنجیرەکاندا تەواو کاری خراپی نیشانداوە..هەست دەکەیت تەنیا لاسایی رۆڵێك دەکرێتەوە..ئەمەش ئەنجامی ئەوەیە تەنیا کار لەسەر رابردو روداوی ئاسایی و بینراو دەکەن کە رۆڵی بە هەمو کەسێك دەبینرێت.. نەکو بۆ ئەو داهێنانەی کەشانۆ و سینەما دەیەوێت..تەنیا دەقێکی نوسراوی بەزمانی خۆی گوتۆتەوە.

ئەو نەخۆشیانە کارێکی گەورەیان کردۆتە سەر جەستەی شانۆ بەگشتی،هەتا ئێستاش بیرکردنەوەی لەدەرەوەی خۆیی و لەدەرەوەی کایە مەعریفیەکانی عەقڵی کوردیدا بوە چونکە نەیتوانیوە سۆسۆلۆژیایەکی تایبەت بەخۆی دروست بکات ..یاخود لەناو عەقڵی کوردیدا بیر بکاتەوە..پێکهاتەکانی شانۆ(دەق و ئەکتەر و تیئۆر و دەرهێنانە)..دەقی کوردی زۆر کەمە ئەوانەش کە بڵاوبونەتەوە زۆربەی هەرە زۆریان تەقلید ئامێزن..لەبوارەشدا پڕ لە کەموکورتی زۆر بەزمانێکی دور لەزمانی نوێی شانۆ نوسراون..یاخود دەرهێنەر پەنای بردۆتە بەر دەقە بینابیەکان کە ئەوەش نابنە مولکی شانۆی کوردی چونکە عەقڵی کوردی نین..تیئۆر و ئەکتەر و دەرهێنەریش لەسەرەتاوە پەنجەمان خستۆتە سەر.. ئەو هۆیانە کارێکیان کردوە کە شانۆی کوردی کێشەکەی بۆتە کێشەیەکی ناعەقڵانیانە.

لێرەوە بەرەو هەوڵدان بۆ رزگاری لەو بازارەی کە هەر کەسە بەویست وخواستی خۆی راست وچەپ بەسەر شانۆدا بهێنێ ..چونکە شانۆی کوردی پاش بیست وپێنج چەرخ لەژیانی شانۆی جیهانیدا تا ئێستاش نەیتوانی باسی لێوەبکەین ئەمەیە کارەسات! هەرچەندە زۆربەی هۆکان دەگەڕێنەوە بۆ ئەوەی کەشانۆی کوردی هەوڵی بیناکاری خۆی نەداوە وخاوەنی هیچ تیئۆرێك نەبوە و

نەیتوانیوە سوتۆدیوی ئەکتەری هەبێت ..چونکە ئەگەر لەلایەنەکانی تریشدا دەوڵەمەند بێت بەبێ ئەکتەر پەکی دەکەوێت..تەنیا جەستەیەکی رازاوەی بێ گیان دەردەچێت.

لێرەوە هەوڵدان بۆ رزگار بونی ئەکتەر وخۆدۆزینەوەی کاتی خۆیەتی بگەڕێینەوە بۆ جەستەی ئەکتەر ..گرنگی ئەو لەوەدایە کەمرۆڤە..پەیوەندی بەکەسێکی ترەوە هەیەو کردار و هەست و ئاڵوگۆڕ لەنێوانیاندا هەیە و هەوڵدان بۆ تێگەیشتن لەخودی خۆی لەرێگەی هەڵسوکەوتی مرۆڤێکی ترەوە..چونکە ئەکتەر نابێت فۆتۆکۆپی خۆی بکات هەروەك (ستافسلافسکی) پەنجەی دەخاتە سەر نابێت ئەکتەر و هونەرمەند لەسەر بناغەی ئیلهام کار بکەن..چونکە داهێنانی ئەکتەر شتێك نیە،هونەری نواندن پەیوەندی بەکاتێکی زەمەنی دیاریکراوەوە هەیە..لێرەوە بەرەو سەربەستیەکی تەواوی ئەکتەر دەچین..یاریەکانی جەستە بۆ نواندن پێویستی بەهەوڵدانێکی زۆر هەیە..دەبێت لەژێر درەختی رۆشنبیری و هونەری وهمومی بەرزی هونەریانە و کەشێتی خەیاڵی فراوان خۆی پەروەردە بکات..پەیوەندیەکانی لەکاتی نمایشی شانۆییدا پێکهاتەی کردار و بابەت و وەرگرە بەڵام لەپرۆڤەی شانۆییدا لەنێوان ئەکتەر و بابەت و دەرهێنەردایە ئەوەی جێگەی سەرنجە پەیوەندیەکانی ئەکتەرە بەدەرهێنەر و نوسەر وبینەر و فەزای شانۆ..ئەکتەر کۆدەتایەکی گەورەی کەوتۆتە بەردەم ئەم کۆدەتایە هەمیشە وەکو هەڵم وئاو و باران وایە..چونکە جەستەی ئەکتەر پەیوەندیە جەدەلیەکان دروست دەکات..لێرەوە لەجەستەوە دەست پێبکەین..جەستەی مرۆڤ کە پانتایی نمایشی شانۆیی پڕ دەکاتەوە..دەبێتە هۆی داهێنانی ئەو دەلالەتە فراوانەی تیئۆرەکانی شانۆ و زانیاری مرۆڤە(ئەنتەرپۆلۆژیا) بەرهەمی بهێنێت..فەزا لاسایی کردنەوەی زانستی و رۆشنبیری ئەکتەرەکانە..جەستە فیزیۆلۆژی و هێماو دەلالەتەکانی شانۆ دروست دەکات..ئاشکرایە لەسەرەتای مێژوە وە ملیۆنان مرۆڤ بەبێ چێژی جەستەی خۆیان سەریان ناوەتەوە کە ئەمەش نامۆیی دروست دەکات..جەستە تەنیا لەرێگەی نمایش و بینینی کەسێکی ترەوە تێروانینی لەسەر کراوە..لای خود شتێك بوەو لای کەسی بینەر شتێکی تر سەردەمی تەکنەلۆژیاو پێشکەوتنی رەورەوەی زانستی و بیری مرۆڤایەتی ئەو رەوتەشاراوەی تێکشکاند..جەستە لەسەر تەختەی شانۆ و فلیمە سینەماییەکان توانی خود ببینێ و خۆی بدۆزێتەوە..چێژ وەربگرێ..دەیان ئامراز بونەتە هۆی تێکشکاندنی ئەو ئەفسانەیە.

لە کۆمەڵگای کورددا نەك لە بوارەکانی تردا جەستە ئازاد نەبوە،بەڵکولە شانۆشدا وەکو جەستەیەکی سەربەخۆ و ئازاد چێژی لێوەرنەگیراوە..دەرکەوتنی جەستە بۆتە مایەی تاوانێکی گەورە.. زۆر خاڵی گرنگ هەیە ئاماژەیان بۆ بکەین..ئەوەی گرنگە جەستە سەربەست نەبوە..ئەوە لەلایەك بۆ بنەما سۆسیۆکۆمەڵایەتیەکەو لەلایەکی تر نەبونی کاراکتەری بەتوانا لە گەیشتنی دەلالەتەکانی خوێندنەوەی جەستەدا بنەمایەکی تەقلید ئامێزی هەبوە..جگە لەوەش کە توانای یاریە هونەریەکانی نەبوە..جەستەی ئێمە پۆشراوە..سەربەستی کارە هونەریەکان و داهێنان و ئافراندن دەپێچێتەوە دیوارێك لەنێوان روانین و دەق و گەیشتنی کرۆکە هونەریەکاندا دروست دەکات..شانۆ بێبەشە لەنواندنی هەمو کارێکی بینراوی جەستەیی.نێر یاخود مێ..جگەلەوەش ئێمە تەنانەت هەتا ئێستا هەنگاوێکمان نەبوە بۆ سینەما کە سینەما بێت..کۆمەڵگای ئێمە لەزۆر بواری پێشکەوتنی مرۆڤایەتیەوە بێبەشە..لەشانۆشدا جەستە بەو بەند کراویە ماوەتەوە..چێژ لەزۆربەی روبەرەکانی ژیان مرێندراوە..زۆر وشەی گرنگی ژیان خەتیان بەسەردا دێت..چارەسەری کێشە مەعریفیەکان تەنیا ئەو دەقە کۆن و بەسەراچوانە دەبن کەپەیوەندیان بەکێشە ئەبستیمیەکانی سەردەمەوە نیە..قەڵای ئێستای ژیان لەوە زیاتر رۆچوە.. بەتایبەتی ژیانی شارستانی کورد..دەبو دەمێك بوایە کۆمەڵێك هەنگاوی گرنگ بنرایە..هەتا غەریزەی نەخۆشیەکانی کۆمەڵ بدۆزینەوە..ئێمە هەتا ئێستا نەمان توانیوە خۆمان لەمەسەلەی سێکس بدەین..تەنانەت لەدەقیشدا کەمتر چونکە تەنیا یەك لایەنمان لە سێکس وەرگرتوە ئیدی ئەوانی تر هەمو کەوتونەتە ژێر پەردەیەکی غەیبیانە...گەڕان تەنیا بۆ کۆمەڵێك رستەی شیعاری و ئەو شتانەی کە هەمو کەسێکی کۆمەڵ بەپێی باری ژیان و چەوساندنەوەی خۆی لە هونەرمەندەکە باشتری بزانێت.. گەرانی هونەرمەند گەڕانێکی ئەنتۆلۆژی ئەقڵانیانەیە هەتا بتوانێت دەلالەتی نوێ لە کایە مەعریفی..سۆسیۆکۆمەڵایەتی کۆمەڵدا بدۆزێتەوە..نەکو گەڕان بۆ رستەو روداوی سواو..شارلی شاپلن وشەی بەکار نەدەهێنا بە بانتۆمایم نەك هەمو ئەوروپا بەڵکو کاریکردە سەر جیهان..تەنانەت

هیتلەری ریسوا کرد..هەر بۆیە شانۆی کوردیش پێویستە لەو تەوقە رزگاری ببێت..نەکو ئەو خەیاڵە فراوان و بەهەشت ئامێزە رەخساوەی فریشتەکانی هونەر (جوانکاری شانۆ) بەگوتارێکی سیاسیانەی سواو بمرێنن جەستە وەکو هەر شتێکی تر میکانیزمی جوڵەو بزاوتن و هێماو ئاماژە دەلالیەکانی کارە شانۆییەکانە.. دەقێکی نوسراو لە پرۆسیسی کار کردنی هونەریانەو ئاوێنەی نوێی هونەریدا رەنگ پێدەداتەوە.. ئەکتەری سەرکەوتو تەنیا دەقی شانۆیەکی نوسراو ناخوێنێتەوە..بەڵکو لەو گێڕانەوە نمونەییەی شانۆییەکە دەچێتە دەر..ئەمەش دەیان پرۆسەی هونەری دەگرێتە خۆ..ئەگەر ورد بینانە سەیری شانۆی کوردی بکەین زۆربەی گوتارە ئیستاتیکیەکانمان دەمرن..دەشاردرێنەوە چونکە هەتا ئێستا زیاتر گێڕانەوە و گوتنەوە و خوێندنەوەیەکی ئاسایی دەق بوە..نەکو وێنە گرتنی ئیستاتیکیانە زیاتر گوتارێکی کۆمەڵی(خگاب الجماعی) بوە..تاکێتی بەسەر راچەنینی کەسەکاندا زاڵ بوە..جەستە(دالێك) بوە توانای دروستبونی دەلالەت و چەمکی نەبوە،چونکە کەمتر توانای داهێنانی هونەریانەی هەبوە.. بە تێروانین و بیر وجەستە و یاسای نەگۆڕی دەرهێنەر و نوسەرەوە گیرساوەتەوە.. دەرهێنەر دایەلۆژی داوەتێ و وەکوخۆی خوێندویەتیەوە..لێرەدا ئەکتەر چێژی نامێنێ..خۆی لەکارە هونەریەکاندا نادۆزێتەوە.. دەلالەت دروست ناکات..دیوار لەنێوان خۆی و بینەردا دروست دەکات .. هەر کات ئەکتەر لەو دیکتاتۆرییەی دەرهێنەر رزگاری نەبو مانای ناگاتە وەرگر..پەیوەندی ئەکتەر بە داهێنانی شانۆوە دیسان وەکو هەڵم وایە لە دەسەڵاتی نوسەرەوە دەست پێدەکات..یەکەم کودەتای ئەو کودێتایەیە بەسەر دەقدا و خۆ دۆزینەوەیەتی واتە چۆن ئاو دەبێتە هەڵم و هەڵم بە هەور و هەور بە باران بەو چەشنە دەبێت تاکێتی و کەسێتی خۆی لە داهێناندا بدۆزێتەوە..نەکو ئیشی بۆ بدۆزێتەوە ئەکتەر دەبێت خۆی بەسەر دەقدا بتەقێتەوە..ئەو کاتە وەکو ئەکتەرێکی سەرکەوتو دەردەکەوێت و دەگاتە بینەر.

بینەر بەهۆی خەیاڵی فراوانەوە پانتایی درامی پڕ دەکەنەوە دیمەنە شانۆییەکان ئەکتەر و بینەر لەناو فەزاەکی ئافرێندراودا کۆدەکاتەوە نوسراوەکانی دەق دەگوێزرێتەوە بۆ نەشتەرگەری جوڵەو هێما دەلالیەکانی شانۆ چونکە ئەکتەر نواندنی روداو و کردار ناکات بەقەدەر ئەوەی نواندنی ئەو تەوژمە فراوانە دەکات کە تابلۆی هونەری و مادە وشتە ونەکانن(لامرئی).. دەقی شانۆیی توخم و بەرهەمی ئایدۆلۆژیانەیە کردارە پرۆسیسیەکانی لەکارە هونەریەکەدا بەدرامی شانۆوە بەراورد دەکرێت..چونکە لەهەمو کاتێکدا دراما بەرهەمهێنەری دەقە..دەبێت پێچەوانەی بکاتەوە..هەمو نمایشێك لەدایکبوی ئەو دەقەیە..کە درامای تێدا لە دایکبوە..ئەم پەیوەندیەش تەنیا لە پرۆسیسەکانی کارە هونەریەکەدا لەدایك دەبێت نەکو دەسەڵاتی داسەپاوی زەمەن ومێژو..هەڵخەڵتاندنی بینەر بەناوی ئایدۆلۆژیا و گوتاری سیاسیانە ..ئاشکرایە هەمو دەقێك هەڵقوڵاوی توخمێکی ئایدۆلۆژیانەیە.. بەو واتا تەقلیدیە نا کە ئایدۆلۆژیا تەنیا بریتی بێت لە چین و دەستە رامیارییەکان یاخود چینێکی کۆمەڵ یا خوێندنەوەی دەق تەنیا بریتی بێت لە ئایدۆلۆژیایەکی روت.

فەزای شانۆ بە جوڵەو یارییە هونەریەکان ئەکتەر دروست دەکات،بەپڕکردنەوەی پانتایی دەق..لێرەوە پەیوەندیە جەدەلیەکانی نێوان (نوسەر و دەرهێنەر و ئەکتەر) دروست دەبن بە جۆرەی کەشێتی نومایشەکە دروست بکەن.. شانۆ لەئاهەنگی هونەرییانەدا بگەیەننە بینەر..لێرەوە چێژ لە بنەمای دەقێکی هونەری لەشانۆگەرییەکەدا دروست دەبێت..بینەر چێژی لێوەردەگرێت وخەیاڵێکی فراوانی بۆ دەرەخسێت..چونکە بینەر ئافرێنەری سێیەمە لەشانۆدا..بەو جۆرە دەق لەژێر دەسەڵاتی نوسەردا دێتە دەر و پەیوەندی نێوان نوسەر و دەرهێنەر و ئەکتەر دەبێتە پەیوەندی نیوان بابەت و ئەکتەر و دەرهێنان ..ئەمە لەسەرەتای پرۆڤەدا دەست پێدەکات.لێرەوە ئەوە دەردەکەوێت ئەکتەر بینای خۆی لە پرۆڤەی شانۆییدا لەگەڵ دەقەوە سەرەتا هەڵدەگرێت پاشان لەگەڵ دەرهێنەر،لەو تەوقە سیستەمی هونەرییانەی خۆی دەسەپێنێ..نە دەرهێنەر دەبێتە دایەلۆژ دابەشکەر،نە نوسەریش هێزێکی غەیبانی..چونکە ئە کتەر نواندنی شانۆیی دەکات..دەرهێنەر کەسێتیەکی ناوەندە لەنێوان نوسەر و ئەکتەردا..

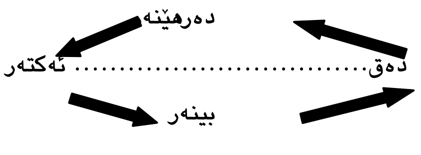

نومایشی شانۆیی ڕەنگدانەوەی هەوێن و کرۆك و کەشێتی دەقێکی نوسراوە کە کودەتایەکی هونەیانەی بەسەردا کراوەو دەرهێنانیش ئەو کارە ئێستاتیکی و گەیاندنە هونەرییە و گۆڕانکارییەیە کە کودەتای خۆی دەکات و ئەکتەریش هەڵدەستێت بەنواندنی بەزمانی داهێنەرانەی خۆی وەریدەگرێت..ئەگەر بەچاوێکی ڕەخنەگرانەوە بڕوانینە شانۆی کوردی ئەوە دەبینین ئەو پەیوەندیە جەدەلیانە زۆر کەم ئەنجامی خۆیان پێکاوە..چونکە بەردەوام لەژێر کار تێکردنی میتافیزیقانەی شانۆی کلاسیکیدا بوە..دەرهێنەر بە ئارەزوی خۆی یاری بەچارەنوس و ڕوانین و بیرکردنەوەی ئەکتەرەوە کردوە.ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی لەلایەك ئەکتەر وەك فریشتەیەکی ڕۆشنبیر و توانای هونەری نەبوە ئیدی دەرهێنەر بەپلەی زانینی خۆی کاریکردوە..ئەگەر چاوێك بەدەقدا بخشێنین زۆربەی دەقەکان یا بەمردویی هێنراونەتە سەر شانۆ یاخود مردێنراون..شانۆی کوردی لەسەرەتاوە دەق دەخوێنێتەوە..گۆڕان و ڕوانینی دەرهێنەر تەنیا لابردن وکەمکردنەوەی چەند دیالۆژێکە زۆربەی ئەو دەقانە خراونەتە سەر تەختەی شانۆ بیانی بون ئیدی مەسەلەی تازەگەرێتی و هاوچەرخێتی کەم تا زۆر ئاوڕی لێنەدراوەتەوە.. ئایا تاچەند زیندوە وگیانی زیندویی بەبەردا دەکرێت؟گۆڕینی هونەری تا چ ڕادەیەك تازەگەرێتی بەسەردا دەکات...کرۆتۆفسکی شانۆیی(میری خۆڕاگر،الامیر الجلد) ی(فالدیرون دی لابارکا) ی دەرهێناوە پەیوەندی سینایۆی دەرهێنەر بەدەقەوە وەکو پەیوەندی لەحنێکی جۆراو جۆرە بەمۆسیقاوە یان دیمەنێکی بەرایی..ئەمە کارێکی گرنگە زۆرجار شانۆی کوردی پەنا دەباتە بەر دەقە بیانیەکان بەبێ ئەوەی بزانێت کام دەقە هەڵگری ئازار وخەون و ژانەکان و چارەسەری کێشە مەعریفیەکان دەکات..تا چەند دەماندۆزێتەوە ئەم کارەش پرۆسیسێکی گەورەی دەوێت چونکە ئەم پەیوەندیە لامان تەنها دەقێکی ئاسایی بوە..ئەمەش پرۆسیسی کار کردنی هونەریانە توانای ئیشکردنی لەناویدا نابێت.. شانۆی کوردی لە گوتارە مەعریفیەکاندا بزر بوە..گوتارێکی نوێی نە ئافراندوە..چونکە گوتاری سیاسی و کۆمەڵایەتی و مەعریفەی کوشتوە لەسەردەمانێك ڕق وقین بەرامبەر بە ڕژێم گەڕان بو بۆ چەند ڕستەیەك کە دژی بکرێت..کەمێك گڕەکەی دەرونی دابمرکێنێتەوە..ئیتر زۆربەی کارە شانۆییەکان گوتاری ئیستاتیکیان بزر کردوە..نزیك بونەوە لە شیعارات و زاڵبونی ئایدۆلۆژیا لێرەدا نا عەقلانیەت دروست دەبێت..ئەم نەخۆشیە ئێستا پەرەی سەندوە بەلای زۆر کەس شانۆ تەنها نیشاندانی هەرزەییانەی شیعارات و کۆمەڵێك کێشەی دەرونییە..ئەوانەی کە هەمو کەس بەچاکی دەیزانێت..واتە تازە هونەر بگەڕێننەوە بۆ قیتارەکەی ستالین و چاو لەکەللە سەرەکەی مایردهۆڵد و دەیانی تر بپۆشن.. ئێمە نەك هونەرمان بەوە کوژرا کەبێ ئاگایی هونەرمەند و دەرهێنەری بێتوانا بەڵکو لەگەڵ زۆر لەلایەنی ڕامیاری بەبێ ئەوەی ئاگایان لەرەوتی نوێی هونەر و ئاستی ڕۆشنبیری جیهانی ببێ دەست وەردەدەنە کاری هونەری بەچەمك و دەستەی سیاسییەوە دەیبەستنەوە زۆر ڕای سەیر دەردەکرێت،لێرەدا بەرەو ئەوە بڕۆین گوتاری سیاسی یاخود کۆمەڵایەتی(خگاب سیاسیە–خگاب الاجتماعیە) زاڵ بوە بەسەر گوتاری ئیستاتیکی و هونەریان بەرەو خنکاندن بردوە..ئەم هۆیەش بۆتە هۆی ئەوەی زیاتر بینەر لەشانۆ بکێشێتەوە ئەو جمهورەی کە هەیبوە لەدەستی بدات..لەلایەکی تریش نەك ئەکتەری پەروەردە نەکردوە بەڵکو ئەویش لەگەڵ ڕەوتە مردوەکەدا مردوە..جەستە لای ئێمە لاسایکردنەوەی کەسێکی سیاسییە یان کێشەیەکی سواو..ئەکتەر خۆی ئازاد بێت ئەوسا ئازادی بەخەڵکی دەگەیەنێت.. خوێندنەوەی جەستەیی بینا دەکات..جەستەی ئەکتەری کورد لەنێوان هۆش وهەست (الوعی و اللاوعی) دا خۆی نەدۆزیوەتەوە هیچیان بەتەواوی بەسەر ڕاچەنینی ئەکتەردا زاڵ نەبون..چونکە زۆربەی ئەکتەری کورد تا ئەو ڕادەیە فێرنەکراوە بزانێت چۆن دەچێتە ناو نواندن..یاخود پلەی ڕۆشنبیری ئەوەندە نەبوە بتوانێت ئاستەکانی دەرونزانی بزانێت ولەناو پانتایی شانۆدا پەیوەندیەکانی خۆی بەیاریە هونەریەکانی دروست بکات ئەکتەر دەبێت داماڵینی نەست (اللاشعور) بکات چونکە ڕوانینەکان لەڕێگای هۆش و هەستەوە (الشعور) دەگەیەنێت و یاریەکانی خۆی لەنواندندا دەکات..بیر و سۆز و جەستە(الفکر والعاگفە والجسد) نابێت لەیەکتر جیا بکاتەوە..چونکە نواندن زەمەن لادەبات..دیوای نێوان ڕابردو و ئێستا..ئەو کردارە وەردەگرێت کە ڕویداوە.

لێرەدا بەرەو ئەوە بڕۆین کە هەست و نەست بینا دەکات شانۆی کلاسیکی و تەقلیدی پەیڕەوی نەست(اللاشعور) ی دەکرد..بونیادی نەست پێکهاتەی ئاڵۆزی بابەت و وێنەی جۆراو جۆرە..پەیوەندە بە ژیان و چەمکی جیهانی تاکە کەس..ئەگەر

کاتێك مێژوی کۆمەڵ و فەرهەنگی هەمو مرۆڤایەتیش بێت هەر لەو بوعدەی خۆیدا دەمێنێتـەوە..ئەگـەر بگەڕێینـەوە بـۆ شـتراوس وجاك لاکان ئەوە دەبینین بونیادگەریانە بەرەو کۆجیتۆیەکی ئەقلانیمان دەبات لەو حاڵەتە تەقلید ئـامێزە دەربازمـان دەکـات کـە ئەکتەر بەنەست (اللاشعور) نواندن بکات..پێویستە ئەکتەر لەنێوان کەشی(گقس) ی شـانۆدا لەگـەڵ داهێنـان وخـەون و هەسـت و نەستە ون و ئاشکراکانی خۆیدا بگەڕێت..لەرێگای هۆشیاریەوە (وعی) لەکارە هونەریەکەیدا خۆی بدۆزێتەوە..یاریەکانی جەستەی ببێتە یاری(عەقڵی و سۆز و بیر و جەستە) یاریەکی عەقڵانییانە کە دەلالەتی خۆی بگەیەنێت، نەکو لەهەمو شتێك بێبەشمان بکات لە شەپۆلی نەست (اللاشعور) دا چونکە نواندن یاری هونە رییە ئـەم کەسـێك بێـت و ئـەوی تـر کەسـێکی تـر.. لەگـەڵ جەدەلیـەتی درامی و کەشی شانۆدا بە رجەستەیان بکات، هە ر کەسەیان ئەویتر تەواو دەکات و کارە شـانۆییەکە بگاتـە کـامڵبون لەگـەڵ سـێ حاڵەتی سەرەکی (درامی و ئەفسانەیی و ئیستاتیکی) چونکە لە شانۆدا یەك گوتـار هەیـە ئـەویش گوتـاری شانۆیە،شـانۆی نـوێش بەرەو پێکهاتەی ئیستاتیکی و نەشونمای هونەریانەی خۆی دەکات ئەمەش لەزیندوێتی جەستەی ئەکتـەر چێژ دروسـت دەکـات و دەگاتـە لوتکـەی خـۆی..ئەکتـەر دەبێـت روانینـی بینـەران شـەپۆل پێبـدات هەمیشـە هەسـت بـە لەدایکبونـەوە وپاکـژ بونـەوە بکەن..هونەر پرۆسیسێکی قورس و ئاڵۆزە پرۆسە و کردارە هونەریەکان پێویسـتیان بەتوانایـەکی لـە رادەبـەدەر هەیـە..هەمیشـە لەگەڵ مردنی جەستەی ئەکتەردا دەمرێت..بۆیە پێویستە ئەکتەر ئەوەندە فریشتەی هونەر بێت مانای لەدایکبون هەڵبگرێت..نەکو لەخــەونێکی کۆتایــدا ســەربنێتەوە..ئەکتــەر دەبێــت هەمیشــە هــەوڵی هونــەری و رۆڵــی ئەزمونگــەریی جیهانــە راســتەقینە سۆسیۆکۆمەڵایەتیەکە بدات.. ئەوەی لێرەدا گرنگە خۆ دۆزینەوەیەتی..ستانسلافسکی هەوڵی ئەوەی دەدا کە ئەکتەر خودی خۆی بدۆزێتەوە لەچوارچێوەی شانۆ لەوڵات و زەمەن و واقیعیەتی خۆی واقیعیەتی ناوەوە(داخلی) ئەم خاڵە زۆر گرنگە چونکە ئەکتـەر دەبێت ئەو هەوڵانە بدات..چونکە گشت کاتێك لەژێر تیشکی تازەگەرییانەو تاقیکردنەوەدا دەژی..هەمیشە لەکردارەکانی مانای لە دایکبوندا دەگەێنێت چونکە لەرێگەی دەنگەوە ئاماژە بەشیکردنەوەی دەنگ دەکات..تەعبیر دەکـات لـەدەرونی خـۆی..بـەدەنگی یاخود بزاوتە جەستەییەکەی جوڵەی دەم وچاو و ماسولکە و دەست و..هتد . ناکۆکی لەنومایشـدا ناکۆکیـەکی دەرونیـە.. لەگـەڵ وەرگــر..ئەکتــەر لەرێگــەی هاندەرێکــەوە پەرچــە کــرداری دەرەوە دەکــات..چــونکە لەگــەڵ هانــدەری کــردار پێکــەوە دەئاخافتێن..بینەران هەستیان دەخەنە ناو کەسێتییەکەوە..ئەمەش پێویستی بـەگیانێکی زینـدوی نـوێ هەیـە.گیانێـك کـە وەکـو پەپولە بەسەر خـەیاڵی بینـەرەوە بنیشـێتەوە چـونکە ئەکتـەر هەمیشـە دەبێـت ئاهەنگسـازی لەگـەڵ کەشـێتی شـانۆ و بینەرانـدا بکات..خودی خۆیی و مردن و ژیان لەرێگـەی فەرهـەنگی مرۆڤایەتیـەوە دەربخـات چـونکە شـانۆ وەکـو کارگـەیـەکی تاقیکردنـەوە وایە..ئەکتەرەکان سەما و نواندنی تیادا دەکەن..لێرەدا عەقڵی نهێنی وەستاوە..بەرهـەمهێنانی لـە جەسـتەیەکی داهێنـەری تاکـە کەسەوە کە تەقینەوەی ناوەوەی لە تێگەیشتنی هونەر و ژیان و لەنومایشێکی شانۆییدا دەردەخات بەبێ ئەوەی لـەناوەوە پـەنگ بخواتەوە..داهێنان و نواندنی هونەریانە ی ئەکتەر لەرێی ئاماژە (الاشارە) وەیە ،هێما پەرچە کردارێکـی مرۆڤایەتیـە..بزوتنـەوەی ئەکتەر ئاماژەیە.. ئاماژە هەرگیز بەبێ تێگەیشتن نابێـت چـونکە پرۆسیسـێکی نهێنیـە.زۆر شـت هەیـە لەشـانۆدا،لێی تێناگـەین و هەستی پێدەکەین ..ئەمەش پابەندی بیر نیە..بەڵکو پەیوەندی تۆ دروست دەکات..کار دەکاتـە سـەر جەسـتە هـەرکاتێك هەسـت پێکرا مانای ئاماژە (الاشارە) دروست دەبێت،ئەکتەر دەبێت تەنیا بۆ خۆی و بینەر نمایش نەکات..بەڵکو لـەناوەوەی خۆیـەوە بـۆ دەرەوە..نەکو لەپێناوی شتێکدا لەدەرەوە..ئەکتەر فریشتەیە هـۆڵی شـانۆ دەکـات بـە بەهەشـت و دۆزەخ..ئەکتـەری سـەرکەوتو لەژێر کار تێکردنی تیشکی شانۆییدا جوڵەکانی خۆی لە میکانیزمی تەقلیدی دەپارێزێت،سەما و یاریە هونەریـەکانی خـۆی دەکـات بەوێنە کە تیشك کار بکاتە سـەر هـەمو جەسـتەی..وێنـەو کەشـێتییەکی گونجـاو بخولقێنـێ.زۆرجـار لەرێگـەی سـێبەری خـۆی لـە کەشێتی شانۆدا ئەفسانە دادەهێنێ پەیوەندی تیشك لەشانۆدا بەئەکتەرەوە پەیوەندیەکی جەدەلیانەی پڕ لەدەلالـەت و ئاماژەیـە تیشکێکی زەرد یاخود سەوز،سور،شین لەسەر جەستە دەبێت دەلالەیەکی نوێ بینا بکات..تیشکی شانۆی سەرکەوتو هەمیشە کار دەکاتە سەر بیر،لێرەدا ئەو ئاهەنگسازیە دروست دەبێت ..تیشك چێژێکی هونەری لەگەڵ کێشە سەرەکیەکاندا هەیە دەگاتە بینەر ..ئەکتەر لەرێگەی تیشکەوە دەتوانێت بۆشایی و کەشێتی و ئەفسانە بخولقێنێ..جەستەی بشارێتەوە یاخود لەناو چەند رەنگێکدا

خۆی بگۆرێت زۆر تیشکی سەرکەوتو و دەبێتە پۆشاك..هێزێکی ئەفسانەیی تایبەتی بۆ جەستەیەکی روت..دەبێتە هاندەر و ئەفسانەی بەرگە سروشتیەکە..بەرگێگی هاوچەرخیانە..بەرگێك دەیان دەلالەت دروست بکات..زۆرجار غەریزە جنسیەکان لەرێگایەوە بینای خۆیان دەکات..ئەکتەرێك لەگەڵ ئەکتەرێکی تر و لەگەڵ گەیشتنە یەکتری لەکێشە دیار وئاشکراو نادیارەکاندا تیشکی بزوتنەوەکانی جەستەی کامڵ دەکات بە ئاماژە و دەلالەتە فراوانەکەی خۆی بەرەو هەوڵی عەقڵیانەی هونەری و تێڕامان و هەست و نەست پەلکێشمان دەکات کاتێك کە تیشکێکی سور یان سپی یا سەوز..هتد دەبینین راستەوخۆ دەلالەتەکانی جەستە دەخوێنیتەوە تیشك و سات وچرکەکانی شانۆ بەرجەستە دەکات دەلالەتی ئەو روداو و بزاوتە هونەریانەی دەکات کە کاری درامی بەرجەستە دەکەن..ئەکتەری سەرکەوتو بزاوتە جەستەییەکانی لەگەڵ تیشکدا دەکاتە کارێکی سەرسوڕهێنەر، چونکە جیاکردنەوەی تاریکی و روناکی کە زۆر جار کارێکی سانایە،هەستپێکراوە ،بینەر لەهۆشەوە تێڕامان و گومان دروست دەکات:

(دەتوانین بەسانایی تاریکی و روناکی لێك جودا بکەینەوە بەڵام کەس ناتوانێت هێڵێکی جیاکەرەوە لەنێوان شەو ورۆژدا بکێشێ 7)

ئەم جودایە لەشانۆدا کارێکی هونەریانەیە چونکە لەرێگەی تیشکەوە هەمو کەشێتی و دەرفەتێکی ئەفسانەیی دروست دەبێت لەساتەوەختێکدا ئەکتەر دەکەوێتە بەر هەردو حاڵەتی شەو و رۆژ جیهانێکی خورافی و گەڕانەوە..رابردو..ئێستا..داهاتو..تەنیا سێبەرێك جوڵەی جەستە ئاشکراکەی دەربکەوێت..تیشك بۆ کاری هونەرییانەی ئەکتەر کارێکی شیاوە،ئەکتەری هونەرمەند خۆی لەگەڵ زمانەکانی شانۆدا دروست دەکات..چونکە یەکێك لەئەرکەکانی سیمۆلۆژیا (ئاماژە) لە شانۆدا یەکگرتنەوەی توخمەکانە کە تایبەتی خۆیان بزر دەکەن لەروبەری هونەریدا کۆبکرێتەوە..کەنومایشی شانۆیە..تیشك کارێکی دەلالیانەی قوڵە دەتوانرێت غەریزە و دو دڵی و رارایی و ونبون و گۆڕانکاری جەستەی بەئەکتەر بکات باوەڕ بەو بینەرانە بهێنێ کەدەوریان لەبەردەمدا دەبینێ ..چونکە ئەکتەر هەر رۆژە یاری هونەریانە لەگەڵ چەند دەستەیەکی نوێی بینەردا دەکات..بەڵام هەمو رۆژێك یاری هونەری لەگەڵ خۆیی و لەگەڵ ئەکتەرەکاندا هەیە چونکە چالاکی شانۆیی هەڵگری بونیەی سیمۆلۆژییە(ئاماژە) ئەمەش لەهەمو کاتێکدا مانای ناگات تەنیا لەرێگەی پەیوەندی کۆمەڵێك بە کۆمەڵێکی ترەوە نەبێت.. سیمای شانۆ لەبینای کۆمەڵێك دالدا نواندن دەکات،کۆمەڵێك (دال) لە بەرچاوی بینەردا چونکە دینامیکیەتی توانای گۆڕین و گواستنەوەی دیاردەیەکی هەیە بۆ شوێنێکی تر..بەرەو ژیانەوەی شتەکان ژیان هەڵدەگرن..روانینی فراوان دەرەخسێنن..لێرەدا پێویستە هەمیشە هەوڵی نوێکردنەوەی خۆی بدات..دور لە دوبارە بونەوە..پێویستە بزاوتە جەستەیی و یاریە هونەریەکان یاریەك بن هەتا شوشە زێڕ نەخشەکانی هونەر پەڵەیان بەرنەکەوێت..پەیوەندی خۆی بەتیشکەوە بکاتە ئەو پەیوەندییەی بەخۆڕسکی دێتە بەرچاو دەمامکی بە زۆر سەپێنراو،چونکە تیشك وەکو سۆزی دایك ئەکتەر دەگرێتە ئامێز،ئەکتەر دەبێت بزانێت چۆن لەگەڵیدا دەژی،زۆر جار لە تیشکەوە نیگاو خەونەکانی ئەکتەر دەخوێندرێتەوە..چونکە ئەکتەر لەکێشە ئەنتۆلۆژی و گرێدانی چارەنوس و ئامانجێکی هاو بەشدان، هەمویان یاری زانستیانەی ناو کایە مەعریفیە هونەریەکەی دەق دەکەن..لە دەقێکی تواوەدا هاوبەشی پرۆسیسی ناکۆکی سۆسیۆ ئایدۆلۆژی و کرۆکی هونەری دەق دەکەن،کۆمەڵێك ئەکتەر لەجێگایەکی دیاریکراودا لەناو ئاسمانی شانۆدا کۆبونەتەوە بۆ یاری هونەری،شوێن لە شانۆدا جێگەیەکی گرنگە چونکە هەر لەسیستەمێکی سۆسیۆلۆژیدا کۆمەڵێك بەکۆمەڵێکی تر دەبەستێتەوە بەڵکو دەبێتە بونیەیەك بۆ پەیوەندی دیاریکراو لەنێوان توخمە پێکهاتەکاندا،کەبینەر پرسیاری لەلا دروست ببێت..کە ئیستاتیکای جێگەببێتە هاندەری..ئەمەش لەرێگەی هەڵبژاردنی دەرهێنەرەوەیە،بۆیە پەیوەندی بەوەرگر و دەرهێنەرەوە دەبێت پرۆسەی خۆی لە دەقدا بکات،کەشێتیەکان وێنەبگرێت..بەجۆرێك ئەوەمان پێبگوترێت کە دەق توانای گوتنی نەبوبێت..چونکە ئەو دەق بۆ بینای دەلالەیەك دیمەنی شانۆیی دادەهێنێ سەرلەنوێ،دروست بونی ئەو خەونە فیکری و هونەرییانە..گومان لە زەمەنێکی چاوەڕوان نەکراوە پرسیار لە منداڵدانی پرسیارێکی تر..جەدەلیەتی عەقڵانیانەی پەیوەندی شتومەك..مادە بە زمانەوە..پەیوەندی مرۆڤ بەسروشت و مادەکانیەوە..چونکە(سیمۆلۆژی) ئاماژەی شانۆیی توانای گۆڕینی توخمەکانی هەیە لە بیستنەوە بۆ بینین،بە پێچەوانەوە، ئەم ئاڵوگۆڕە گواستنەوەیە بناغەیەکی نمایشی شانۆییە..چونکە شانۆ دەبێت پێکهاتەی

گوتارێکی شانۆیی بکات..لەتوخمی هونەری بیستن و بینین و هونەرە جۆراوجۆرەکاندا لەرێژەیەکی نوێدا کەنمایشتەکە گوتاری شانۆ پێکدەهێنێ..بەمجۆرە ئاهەنگسازی نمایشت کار کردنە..ئەم کارێك بکات و ئەوی تر تەواوی بکات،ئەو جۆرە کێشەی ئەنتۆلۆژی دروست بونەوەو روخان دروست ببێ،دور لەو گوتارەی کەسۆسیۆئایدۆلۆژی و دەسەلآتی داسەپاوی شانۆکە بێت..بەڵکو کەسێتیەکان دەبنە ئاوێنەیەکی هونەری خەیاڵ و بیرکردنەوەیەکی قوڵ بەرجەستەدەکەن، کرداری شانۆیی بزوتنەوەیەکە لەناوەوەی روداوەکان کەبینەر دەیبینێ و دەیبیستێ..دەرهێنەر کرداری شانۆیی دەکات بەتوخمی(کات وشوێن) نیشانەی بینینی شوێنی نمایشت (بیستن وکات)ە بونیەی کرداری پێکهاتەکەیەتی..وەهیچ کات بینەر ناتوانێت هەست بکات بە حاڵەتە دەرونی و بیستن و وێنەییەکان،تەنیا لەرێگەی پرۆسەی هۆشەوە نەبێت..لێرەدا بەرەو ئەو قولاّییە بچین.. کە گوتاری شانۆیی(خگاب المسرحیە) بینا دەکات ..گوتاری شانۆیی لەجەستەیدا تۆڕێك لە پەیوەندی دال لەنێوا ن شانۆ و هۆڵدا..دال لەنومایشی شانۆییدا بریتیە لەوێنەی بینراو یاخود بیستن کە پێکهاتەی مەدلولە(چەمك) ە زهنیەکانە..ئەم بەیەکگەیشتنەوەی (دال و مەدلول) لە نومایشتدا تەنیا لەرێگەی پرۆسەی هەستکردنەوەیە لەتێگەیشتن وچێژی ئیستاتیکیدا دروست دەبێت..چونکە(سیمۆلۆژی) ئاماژە لەشانۆدا توانای لەدایکبونەوەی هەیە کەبونیادی دەلالی دەوڵەمەندتر بکات،شانۆ ئاوە تریفەو جوانی و کەش و وێنەو تاقیگەیەکی کەفچڕێنە وێنەی بون و ژیان و کۆمەڵ و سروشت لەناو شنە رونەکەیدا رەنگ دەداتەوە..بەردەوام مرۆڤ پاکژ دەبێتەوە..لەرزین و گریان وپاڕانەوە..جوڵەکانی تری جەستە..ئەکتەر هەست و گومان و ڕارای خۆی دەکات..بە تێڕوانینی و هەستی شاعیرانە و هونەریانەی خۆی دەریدەبڕێت..زمان بەشێوەیەکی هونەریانە لەگەڵ جوڵە و وێنە ساتە درامیەکەدا بەرجەستە دەکات بەزمانێکی نوێ.. لەگەڵ دەنگ و هاوار و سەما و تیشك یەکدەگرنەوە..کارە هونەریەکانی تر مۆسیقا و تیشك کار دەکەنە سەر بزاوت و جوڵە و میکانیزمی هەست ونەستی ئەکتەر..خەیاڵی فراوان لەکەشێتی شانۆدا دروست دەکەن.. بینەر دەخەنە ناو جوڵەیەکی میکانیزمی گەڕان بەداوای پرسیار و دەلالەت و ئاماژە و هێما هونەریەکاندا..مۆسیقا خۆی زمانێکە..پارچە ئاوازێکی بیستنە مرۆڤ هۆشیار دەکاتەوە..راچەنین بەرەو چێژ لەنمایشتەکە و هونەری نواندن و جەستەی ئەکتەر و فەزای و شانۆکەدا دروست دەکات،ئەکتەر کاتێك دەم وچاوی وێنەی خەفەتاوی (ئازار..شەڕ..خوێن..یان هەر وێنەیەکی تری تێدا بێت ئەوا پارچە مۆسیقایەکی گونجاو وەکو ئاوازێکی سروشتی بەسەر دارو درەختدا بێت واتە بوژانەوەی جەستە..مۆسیقا لەساتە وەختی جوڵە و دەلالەتەکاندا خوێن دەهەژێنێ مرۆڤ توشی تێڕامان و بیرکردنەوە دەکات..گەڕانەوە بۆ (رابردو) (ئێستا) (وێنەی نهێنی).. (شەڕ). (لەسێداردران).. (لەدایکبون).. (روخان).. (دروستبونەوە) ..(ئاهەنگ)..هتد.

سەرپەرشتیکەری ئۆرستکرا پێویستە بتوانێت هێزێکی دینامیکی دابهێنێت بۆ روبەرەکانی شانۆ..هەرچەندە مۆسیقا لە شانۆی کوردیدا هەتا ئێستا هەر لەحیمکاری بوە..دەرهێنان لەکاسێتەکاندا..هەڵبژاردنی مۆسیقا لەگەڵ ئەو ساتە درامییە کەدروست دەبێت..مۆسیقا فرۆیە.. کارگێکە بە بروسکی تەم ومژو کەشی شانۆکەدا دەخولقێ..چونکە تەنیا بۆ ئەوە نیە گوێ لە ئاوازێکی خۆش بگرین..هەڵبژاردنی مۆسیقا بۆ شانۆ وەکو گروپی خوێن وایە بۆ جەستەیەك..ئەمەش کەلە بەرێکە لەشانۆی کوردیدا مۆسیقا جوڵەکانی جەستەیی بەرجەستە نەکردوە: بیری نەوروژاندوە بۆ دەلالەت دروستکردن و ئاماژە و هێمکان..زۆرجار لەجوڵە و غەم و ئازار..گریان..شیوەن..پێکەنین..پێچەوانە کەوتوّتەوە،دەلالەتی نەدۆزیوەتەوە..مۆسیقا لەدایکبوی جوڵەی ئەو جەستەیەیە کەساتی درامی دەقەکە ونمایشتەکە دەخولقێنێ کەحاڵتی دەرونی دەردەخات..لەگەڵ ئیستاتیکای شانۆدا خۆی دەدۆزێتەوە لای من گرێچنی رۆحی نێوان زمانەکانی شانۆیە کەفی رۆحە..سەرپەرشتی کەری ئۆرکسترا لەشانۆدا خۆی دەبێتە دەرهێنەر و داهێنەرێکی تر..دەبێت داهێنان لەسەرەتای کودەتا مەزنەکەی شانۆدا بکات ..کودەتا لەعەقڵی مەعریفی و ئەو پرۆسیسە گەورەیەی کەشێتی شانۆیی شانۆییەکەیە،چونکە هەمو زمانەکانی شانۆ لەیەك زماندا و لەیەك گوتاردا کۆدەبنەوە کە ئەویش گوتار و زمانی شانۆیە:

(نمایشی شانۆیی دەبێتە زەمینەیەکی زاخاودراو بە گریمانەو گوتاری کراوە.جەخت لەسەر هەمەجۆری چالاکیەکانی خوێندنەوە دەکات بەپێوەری دیالاکتیکی ئامادە بون و بزر بون..پێویستە لەسەر رەخنەگر رۆڵی روخێنەری رای گشتی بێت لەسەر دەلالەتی نمایشتەکە..نەك لەپێناوی پێناسەکردنێك بانگەشی ئەوە بکات زۆرانبازی ناوەکی نمایشتەکانی ناتوانرێت بەتەواوی دیاری بکرێت..بەڵکو رێگە بدات بە هەمو جۆرە تواناى مانا نزیکیە سیمۆلۆژیەکانی گوتاری شانۆیی بێت 8).

شانۆ ناوە کەسەکان خۆیان پێویستە مەلەی هونەریانەی خۆیان بکەن بەجوڵە و هێماو ئاماژەی جەستەبونی خۆیان بسەلمێنن خۆیان فەزا پڕ بکەنەوە..هەر ئەکتەرێك لەدەریای شانۆدا خاوەنی بیر و هەست و رۆشنبیری و باری زانستی و هونەری نەبێت دەخنکێت..کەس ناوی نازانێت وجەستەی نادۆزرێتەوە..دۆزینەوەی جەستەی ئەکتەر لەچاوی بینەردایە..جەستە پێویستە پرۆڤە کار بێت جەستەی ئەکتەر وەکو جەستەی یاریزان پێویستی بە پرۆڤە هەمیشە بەبەردەوامی پرۆڤەی خۆی دەکات بەسەر پلەکانی هونەریدا سەردەکەوێت..جیاوازیەك ئەوەیە ئەو لێدانە بەهێما و دەلالەتی و زمانی جەستەی دەردەبڕێت..وێنە دادەهێنێ.

لێرەوە کاتی خۆیەتی بگەڕێینەوە بۆ جەستە..ئەوەی لامان گرنگە جەستەی فیزیۆلۆژیە کە بەجەستەی نوێی دەژمێرن * جەستەی فیزیۆلۆژیش وەکو (بارت) ئاماژەی بۆ دەکات بەپێی مێژو دەگۆڕێت:

(جەستەی سەردەم خودی خۆی دەوێت لەروانگەیەکی جەماوەری و کۆمەڵی و ئەفسانەییەوە..جەستەیەکی لاواز جەستەیەکی گەنج 9) .

جەستەی سەردەم لەو روانگەیەوە خۆی دەدۆزێتەوە..ئەوەی گرنگە لامان شۆڕبونەوەیە بەرەو هەنگاوێکی تر جەستەی عەقڵانی و پەروەردەکردنی جەستە...ئەوەی باسەکەمان بەکورتی بەرهەم دێنێت ئیستاتیکای جەستەیە..جەستەی سەردەم کەبتوانێت هەستەکانمان بۆ بگوێزێتەوە نەکو سیستەمی داسەپاوی میتافیزقای شانۆی کلاسیکی..هەرچەندە زۆربەی هەوڵدانەکانی شانۆی کوردی رەنگدانەوەی ئەون..لە جوڵەی جەستەو بیرکردنەوەیدا لەسەربەستی..بۆ دۆزینەوەی بەرهەمهێنانی خۆی..چونکە بەردەوام وەك ئالەتێك وابوە بەدەستی دەرهێنەرەوە..دەیان جوڵەی پێدەگۆڕێت..دەرهێنەر لەشانۆی کوردیدا وەکو هونەرمەندێکی تەشکیلی وایە کەخۆی وێنەکە دروست بکات،هەمو جوڵە و بزاوتن و وێنەیەك کاراکتەر دەرهێنەر بوە،بەبێ ئەوەی کاراکتەر خۆی توانیبێتی سەربەستی وەربگرێت،دەتوانین بڵێین ئەو گۆڕانانەی کەهەوڵی بۆ درابێت.لاسایکردنەوەیەکی شانۆی عەرەبی بوە،لەوانەیش شانۆی ئەزمونگەری ..ئەوە وەك هەنگاوێك هاتە پێشەوە و بەڵام وەستا،جگە لەمەش هیچ تیۆرێکمان لەسەر شانۆی کوردی نەبوە،نەك ئەوان بەڵکو هەمو تیپەکانی تر هەمان چەشن تا ئێستاش هەولێکی نوێ بەرنامەو تیۆرێك نیە هەوڵی بیناکاری شانۆی کوردی دابێت..جگە لاسایکردنەوە کاتی خۆیەتی بڵێین: زۆربەی شانۆی عێراقی و عەرەبیش هەتا ئێستا خۆیان لە(برێخت پیتەر فایس) رزگار نەکردوە و لەو مەدارەدا دەخولێنەوە ئیدی لاسایکردنەوەی ئێمە بۆ ئەوان پرسیارێکە ئالۆز..کارەکە گەیشتوەتە رادەیەك لەسەرەتا و ئێستاش هەر کەس بۆ خۆی بوە،هەڕەمەکیانە، بەڕوانین و بیر و هەستی تاکە کەس..ئیدی لە تەقلید وپێش تەقلید تێکەڵاو کراوە..ئەکتەریش بێ خۆدۆزینەوە ماوەتەوە..ئەگەر چاوێك بە مێژوی شانۆی جیهانیدا بخشێنین ئەوە لەهەمو سەردەم و بارودۆخێکدا ئەکتەر بە عەقڵیەتێکی نوێی ئەو سەردەمە کاری کردوە،پاشان ئەو دابڕان و هەوڵە نوێیانەی تر هاتون رچەو تیئۆری نوێیان داڕشتوە..لێرەدا کاتی خۆیەتی گەڕانێك بەدوای گۆڕانکاریەکانی ئەکتەردا بکەین..گۆڕانە مەزنەکانی جیهانی ئەکتەر رۆژ بە رۆژ خاوەنی بیر و تێڕوانینی نوێ بون،لە شانۆی کلاسیکیدا ئەکتەر ئەو سەربەستیە رەهایەی وەرنەگرت،لەشانۆی تەقلیدا گۆڕانێکی گەورەی بەسەر داهات بۆ دابڕان لەو بازنە داخراوەی کە هەیبو،ئەو گۆڕانە هەر لە ستانسلافسکی و دۆلین و میرهۆلد و ئارتۆوە دەستی پێکرد ئەکتەر هاتە ناو قەوارەیەکی تر هەرچەندە ئەوەش بەپێی زەمین و زەمان و هاوچەرخێتی ئەو کاتە بوە،ئەوە ئەگەر لە ستانسلافسکیەوە سەیربکەین توانی قوتابخانەیەکی نوێ دابمەزرێنێت بەڵام لەئیشەکانیدا تەنها سەرهەڵدانێك بو بۆ دابڕان لەوی پێشو..هەڵگری زیندوبونەوە نەبو لەدۆزینەوەی دەلالەتی نوێدا،شانۆی نوێ،زیندو باوەڕی بەژیانە دور لەشتومەکی جوان:

(لەشانۆدا هەمو شێوەیەکی نویٚ لەگەڵ لەدایکبونیدا هـەڵگری رەگـەزی مردنـە، پێویسـتە هـەمو لـەدایکبونێکی نـویٚ لـەخۆبگرێت کەناوەڕۆکی نویٚ هەڵدەگرێت 10).
ئەو قۆناغەی ستانسلافسکی بناغەیەکی پتەو بو بۆ دامەزراندنی قوتابخانەیەکی نویٚ بۆ ئەکتەر..لەگەڵ بەرەو پێش چونی رەوتـی گەورەی شانۆدا ئەکتەر کەوتە ناو مەودایـەکی نـوێترو بیرکردنـەوە وهـەلو مـەرجێکی تـر..هەرچـەندە هـەتا ئێسـتاش شـوێنەوار و بناغەیەکی پتەوە،بەڵام ئەم باسە لەگەڵ فریشتەیی ئەکتەر و بەرەو پێشچون و دۆزینـەوەی دەلالـەتی نـویٚ لەجەسـتەیدا کـارێکی ترە، شەپۆلی شانۆ لە تەوژمدایە دوای ئەوەش چەندە گۆڕانی سەرتاسەری لەشانۆدا کـرا..بۆنمونـە شـانۆی مەلحەمیانـەی بریخـت باس لە تەقینەوەی ئەکتەر دەکات لەتێڕوانینی دەرهێنەرەوە کە چاودێری بکات و وە بینـەر شـایەتێکی تیـژبین بێـت و رەخنـەگر بێت بۆ روداوی شانۆ و کەشێتییەکان.ئەمە روانینی ئەکتەر دەکوژێت .. هەرچـەندە بریخـت بـەر لەهـەمو شـتێك هـەوڵی داهێنـانی گوتـاری سیاسـی دەدا..ئـەوەش ئەنجامـەکانی جـەنگی جیهـانی بـو ویسـتی واقیعیـەتی سۆسـیالیزمی لەهونـەری شـانۆدا پیـادە بکاتە..وە رۆڵێکی گەورەی گێڕا بەرامبەر ئیدای ئەکتەر کە هـەڵگری –هێمـای شـانۆییە و خـاوەنی ئیمتیـازە ..لـە دراماتۆرجی دا جەختی لەسەر دو لایەن کردۆتەوە :پەیوەندی رەمزی و بایەخی ئامادەبونی مادی و کۆمەڵایەتی .
لێرە مەبەستمان تێگەیشتنە لەهونەر و نەوەستانی چونکە بەدڵنیاییەوە ئەگەر بێتو هەوڵی برێخت و ستانسلافسـکی و مایرهۆڵد و ئارتۆ لەشانۆدا دەربهێنین ئەوا کۆڵەی شانۆ دەرمێت..چونکە ئەمانە ئەستێرەی جیهانە مەزنەکەی شانۆن،بەپێی قۆناغ گەشـەیان بەشانۆ داوە ..بەڵام هونەر ناوەستێت رۆژانە هەنگاوی باڵا دەنێت..لێرەدا ئەوەی لامان گرنگە ئەو هەوڵانەیە..کەلەسەر جەسـتەی ئەکتەر کراون..لەشانۆی تەقلیدیدا.چونکە شـانۆ هەمیشـە لـەنوێ بونەوەدایـە هـەمو سـاتێك گـۆڕانی بەسـەردا دێت،ئەکتـەر ئـەو فریشتەیەیە کەهیچ کاتێك نابێت دوبارەبونەوە وجوینەوە لەخۆی بگرێت و نەکو ئـەو دوبارەبونەوەیـەی لـە میتافیزیقیـای شـانۆی کلاسیکیدا ئەکتەری بەند کرد بو،شۆڕشە مەزنەکەی (ئەنتۆنان ئارتۆ) شـانۆی تونـد وتیـژی(مسـرح القسـوە) ویسـتی کۆتـایی پـێ بهێنێت.. کە هەتا ئێستاش شوێنەواری ئارتۆ فەزایەکی گەورەی داگیرکردوە،با لەو دەرگایەوە دەست پێبکەین کـە ئـارتۆ ویسـتی رزگاری ببێ و کۆتایی بەهونەری گێڕانەوە بهێنێ..کۆتایی بەو ئیستاتیکا ئەرستیەی کـەمیتافیزیقیای شـانۆی رۆژئـاوا خـۆی تیـادا ناسیبو.
هونەر لاسایکردنەوە و نیشاندان و وێنەگرتنی ژیان نیە وەکو خۆی..بەڵکو پەیوەندیەکی بەراورد کاری لەگەڵیدا هەیە، ژیـان خـۆی باوەڕێکی بەرزە،هونەر لەگەڵیدا دەمانگەیەنێتە جوت بون، بەڵام کێشەو رەخنـەو باسـەکانی ئـارتۆ جیـاوازە، چـونکە نکـوڵی لـەو دەورە گرنگ و پڕ بایەخەی ناکرێت کە هەیبو..ئەوی لای ئێمە گرنگە قسە کردنە لەسەر ئەکتـەر و جەسـتەی ئەکتـەر،لای (بـارت) و(کرۆتۆفسکی) و (دریدا) توند و تیژی بە پێشزانی(التنبۆ) دەدەنە قەڵەم ،چونکە رەخنەکانی ئارتۆ لەسەر ئەکتەر تەنیا خـەیاڵ و پێشزانی و جۆرێك لەشیعرەو ئەنجامێکی بەرهەمهێن بەدەستەوە نادات:
(ناکۆکی لەبیری ئارتۆدا لەو راستیەدایە کەپێش نیازەکەی جێبەجێ ناکرێت،ئەمە مانای ئەوە نیە کە ئارتۆ هەڵەیـە؟ نـەخێر ئـارتۆ لەپاش خۆی شێوازێکی بەلگـەدار یـان پـەیرەوێکی جێنەهێشـت..لـەپاش ئـەو خـەیاڵ و وێنـە شـانۆییانەوە بـە بێگومـان ئـەوەش کەسایەتی ئارتۆ خۆی دەردەبڕن و تارادەیەکیش ئەنجامی نەبونی کات و هـۆی پێویسـتیش بۆجێبـەجێکردنی دەگەڕێتـەوە 11) شانۆی توندو تیژی ئەو پێشزانیە بو کـە ئـارتۆ کـردی.. چـونکە ورد بەسـەر ژیـانی ئـارتۆدا بچینەوە کـات و شـوێن یاریـدەدەری ئەوکاتانەی نەبون هەتا بتوانێت ماناکانی خۆی بگەیەنێت ئارتۆ ویستی دابـڕان لـەو هێڵـە کلاسـیکیەی بـەر لـەخۆی بکـات هـەوڵی نوسین بدات لەپێش جیابونەوەی وشە و دال مەدلول و کە یان بۆ جەستەو گیان ..هەسـت و نەسـت،نواندن لـە کەشـێتی شـانۆدا، نەکو لەبۆشاییەکی وندا، واتە نواندن لەجێگای نواندندا،لای دریدا ئەم هەستانەی ئارتۆ دژی خوی بو لە نواندندا کە توانای دوبـارە بونەوەی هەیە هەڵگری دوبارەبونەوەیە..ئەوەی لامان گرنگە لێرەدا سەرهەڵدانە لەسەر ئاستی ئەکتەر.. ئێمە کە باسمان لە توندو تیژی کرد بەرەو هەوڵدانێك بۆ دابڕان لەو هێڵەی بەرە لەخۆی ئەم رێرەوە لە توندو تیژیـدا ئـەنجامی خـۆی نـەپێکا.ئێمـە بـاس لـە ئەکتەر و لەدایکبونەوەی دەکەین..لەسەر بنەمایەکی نویٚ..نەکو بۆ مردنێك پێش لەدایکبون و دوای لەدایکبون:

(گومانی لێناکرێت ئەم ژیانەوەیە(ئەم لەدایکبونەوەیە) تێدەپەڕێت هەروەکو ئارتۆ خۆی لەجارێك زیاتر پێی لەسەر داگرتوە بەشێوەیك لەبەر پەروەردەکردنەوەی ئەندامەکان بەڵام ئەم پەروەردەکردنەوەیە توانی خۆی بگەیەنێتە ژیانێکی پێش لەدایکبون و پاش مردن 12).

ئەمە ئەو سلبیەتەیە کە شانۆی توندو تیژی لەخۆی دەگرێت..چونکە توندوتیژی هەوڵێکی رادیکاڵیانەبو وەك(بارت) ئاماژەی بۆ دەکات.هەوڵدانی ئەوە بو کە گۆڕانێکی بنەڕەتی بکات لەبەشەکانی ژیاندا..کەبیر لەناوەوەی فیزیایی بزوتنەوەی درامادا هەزم بکات..بەم پێیەش جیابونەوەی ناوەوە دروست نابێت و وێنەی دەرونیش ناخولقێت..جەستەش تەنیا نمایشتێکی تەقلید ئامێز دەکات:

(ئەوەی دەڵێین لەسەر جەستە هەمان ئەو شتەیە کەلەبارەی شانۆوە دەیڵێین..کەواتە ئێمە دەزانین کە ئارتۆ لەسەرەتای داماڵدرانێکا دەژیا..جەستەی تایبەتی خۆی،واتا موڵکایەتی وخاوێنی جەستەی لێی دزراوە لەسەر دەستی ئەو خواوەندە دزە لەساتەوەختی لەدایکبوندا کە خۆی لەدایکبو 13).

ژیان لەشانۆی توندو تیژیدا ژیان لە ئامێزدەگرێت..بەجۆرێك کەلەژیانی مرۆڤ لای دابێت..توندو تیژی تەنیا نواندنی ژیانە..نیشاندانی وەکو خۆی،لێرەدا پەیوەستەی ئەو تەوقە کلاسیکەی دەبێتەوە و ناتوانێت بەراوردکاری لەگەڵ ژیاندا بکات.. هونەر لەگەڵ ژیاندا هاوکێشەیەکی ئاسۆیی هەیە..لێرەدا تەنیا مەبەست (لە ئەپۆلۆ دیۆنسیۆسی نیتشەوی نیە) گرنگ کارتێکردنی ئیستاتیکیە کە کار دەکاتە سەر جەستە هەتا بگاتە بینەر..لێرەوە بەرەو ئەو گۆڕانکاریانەی کەدوای ئارتۆ کران ژیان بوعدێکی نوێی وەرگرت..هونەر گەیشتە حاڵەتی خۆدۆزینەوە لەناو کێشە مەعریفیەکانی مرۆڤایەتیدا،هونەر توانی داهێنانی گوتاری ئیستاتیکی بکات..ئەوە دەمان گێڕێتەوە بۆ ئەکتەر..پێویستە ئیستاتیکای ئەکتەر فەلسەفیانە و نومایشت کارانە بێت نەکو بەپێچەوانەوە،

دەور نیدایە مرۆڤ لەناو خۆیدا دروست دەکات ..لێرەدا بنەمای خۆی و پەیوەندی خۆی لەگەڵ ئەوانی تردا دروست دەکات..هەمو ئەکتەرێکی بەتوانا بەردەوام لەگەڵ بەرز بونەوەی تەمەندا خۆی پەروەردە دەکات.. وەکو چۆن منداڵێك لەدایك دەبێت،ئەمەش لەئەنجامی پرۆڤە کاری و سەرقاڵی هەمیشەیی هونەر و باری رۆشنبیری..ئەکتەری راستەقینە هەمیشە لە نوێ بونەوەدایە،تەنانەت ناهێڵێ دوبارەبونەوە و سستی بیگرێت و هەتا دەنگی بگۆڕدرێت چونکە دەبێت هەمیشە هەوڵی فێربونی دەرونی بداتەوە،جارێکی تر نەك دەنگی بەڵکو خۆی بدۆزێتەوە.. ئەم هەوڵە نوێیانەی لای کرۆتۆفسکی و بیتربرۆگ دەورێکی باڵایان گێڕا،لەپەروەردە کردنی پێگەیاندنی ئەکتەردا،تیۆری نوێ لەسەر جەستەی ئەکتەر و روبەرەکانی شانۆ، برۆك دەگات دوا پێناسە:

(ئێمە تیۆری دەزانین هەمو ئەکتەرێك پێویستە رۆژانە لەخۆی بپرسێت وەکو پیانۆ ژەنێك یا سەما کەرێك،یا وێنەکێش 14).

شانۆی کوردی هەتا ئێستا ستۆدیۆی ئەکتەری نەبوە، ئەو پرۆژە کاریەی نەبوە، بەچەند هەفتە شانۆگەری دێتە سەر ژەنراڵ پرۆڤە. ئەگەر سەیری زۆربەی ئەکتەری کورد بکەین دەبینین کەسێکە لەبری کەسێکی تر یاخود لاسایی کەسێك دەکاتەوە،گێڕانەوەیەکی مێژویی یا حیکایەت خوانێ دەکا و هیچی تر..لێرەدا پەیوەندی شیرازەی شانۆ دەپچڕێت شانۆ پێویستی بەداهێنان هەیە،هەر شانۆیەك هەمو دەنگەکانی نەگرتەخۆ..جەستە زمانی ئافراندن و داهێنانی هونەری نەبو مانای هونەر نیە بەقەدەر ئەوەی بابەتێکە لەلاسایی کرنەوەی بەناوی هونەر.

ئەکتەر لەژێر تێڕوانینێکی هۆشمەندانەوە دەلالەکانی خۆی دروست دەکات،پێویستە هەمیشە زمانی جەستە دروست بکات،ئەکتەری کورد لەمیکانیزمی جوڵە ئافرێندراوەکەی خۆیدا خۆی نەدۆزیوەتەوە هونەریش بەر لەهەمو شتێك گوتارێکی ئیستاتیکیە نەکو گوتارێکی کۆمەڵی.. دەبێت گوتارە ئیستاتیکیەکە نەکەوێتە ژێر پەتی دوبارەوە بو سوسیۆئایدۆلۆژیا تەوەرەکانی گوتاری ئیستاتیك دانەپۆشێت..هەتا جەستە جوانیەکانی خۆی بزر نەکات .

لێرەدا کاتی ئەوە هاتوە بۆ ئیستاتیکای جەستە برۆین باس لەبەرگی جەستە بکەین،شانۆ دەبێت ئافراندن و داهێنانی بیرێکی نوێ بێت..بەرگ دەلالەیەکی بەهێزی هەیە لەشانۆدا دەبێت لەگواستنەوەی دەلالەتە فراوانەکەی خۆیدا بەسەربەستی کاربکات:

(بەرگ لەهەمو سەردەمێکی شانۆی گەورەدا کارێکی دەلالی بەهێزی هەیە،نومایشت ناکرێت بۆ ئەوەی سەیری بکەین و بەس بەڵکو بۆ ئەوەی بیخوێنینەوە کە بیرو زانیاری و هەستەکانمان بۆ بگوێزێتەوە 15).

بەرگی شانۆیی دەبێت هەمیشە ئیستاتیکای خۆی دروست بکات و ببێتە داهێنەری گیانێکی نوێ جیاوازی نەختە بەرچاو چونکە پەیوەندی بەرگ بەشانۆوە دەلالەت و سیمۆلۆژی دروست دەکەن بەرگ مانای کۆمەڵایەتی و ئابوری و دەرونییە:

(پەیوەندی نیوان بەرگ و مادەکانی سروشت وەك بەرد وشەو و گەڵای درەخت وایە 16).

لێرەدا لەجەستەی فیزیۆلۆژیەوە بۆ جەستەی ئیستاتیکی،لەم حاڵەتەدا بەرگ دەبێت دالێك بێت ..جەستە بەهۆی بەرگەوە هاوچەرخێتی خۆی وەردەگرێت لە کاری تازەگەریانەدا بەسەربەستی کار دەکات و دەبێتە جەستەی سەردەم..هاوچەرخێتی نوێ بەبەرگ دالێکە بۆ دروست بونی چەندەها چەمکی نوێ ..بەرگی شانۆی رەسەن دەبێت دور بێت لە کارتێکردنی ساوایی کە لەشانۆی تەقلیدیانەدا دەکرێت ..چونکە ئاماژەی بەرگ یان شتێکی تر هەریەکەیان ئاماژەیە بۆ ئاماژەیەکی تر..ئەم دیاردەیە لەشانۆی کوردیدا پێچەوانە کەوتۆتەوە.. هێنان وپۆشینی بەرگی کۆن بە نیشانەی زیندو بونەوەی کەلەپور و فۆلکلۆر دەزانن،خەنجەر و چیغ و فەقیانە..هتد.کەلەپور ئەگەر خۆی زیندو بێت ئەوا هەمیشە هاوچەرخ و هاورێگامانە چونکە هەمومانە بیر و عەقڵ و مێژوە، هەست و روانینەکانمان بۆ دەگوێزێتەوە ئەوەی گرنگە لێرەدا جەستە دەبێت بزانێت چۆن خۆی دەپۆشێت؟ بەرگ بۆ جوانی چاو هەڵفڕاندن و گوتاری سیاسی نیە بەڵکو بۆ زیندوبونەوە و راچەنین ولەدایك بونێکی ترە:

(سەر پەرشتیکەری بەرگی شانۆیی دەبێت دور بێت لەوەی لەیەك کاتدا بەرگدرو وێنەکێش بێت 17).

بەرگیش دەبێت کارێکی دەلالیانەی بەهێز بکات..بەجۆرێك کە بتوانێت گیانی شانۆ نەمرێنێت:

(ئەو گونجاندنەی کە بیر پێیدا تێدەپەرێت لەنێوان بەرگ و ناوەرۆکەکەیدا ئەمە یەکەم یاسای شانۆییە 18):

شانۆ ئاهەنگێکی هونەریانەیە لە روانینی جەستەی مێژوەوە لە تەعبیر کردن..لێرەدا پێویستە ئەوە رون بکەینەوە بەرگی شانۆ دەبێت هەڵگری گواستنەوەی هەست و نەستمان بێت..بمانخاتە ناو بیرکردنەوەوە نەکو تەنیا بۆ پۆشین و خۆڕازاندنەوە..بەرگی شانۆیی مادی نەبێت زیندوێتی خۆی دروست ناکات ..کاتی خۆیەتی ئاورێك لە ئارایشت بدەینەوە پێویستە ئەکتەر ئارایشتێکی نوێی بۆ بکرێت..بەجۆرێك کە چێژ لەجەستەدا دروست بکات،بینەر هەست بەوە بکات کە ئەو کەسەیەکە دەوری دەبینێت..چونکە بەو جۆرە نەبێت ناتوانێت هیچ ئەرکێکی ئیستدلالیانەی خۆی بکات..پێویستە ئەکتەر ئارایشتەکەی نەبێتە سیواخێکی دەستکرد..ئەوەش ئەنجامی جوڵە و توانای لەرادەبەدەری دەم وچاو و ئەندامەکانی تری جەستەیەتی هەتا مانای دەلالەتە قوڵەکانی بخوێندرێتەوە..ئەکتەر دەبێت لە بیرکردنەوەی درامای فەزای شانۆییەکەدا کار بکات پەیوەندیەکانی خۆی بە وەرگر و دەق و دەهێنەر و بینەرەوە بدۆزێتەوە..چونکە هەمو دەنگ و پەیوەندی و زمانەکان دەبنە یەك زمان و یەك گوتار کە ئەویش زمان و گوتاری شانۆیە.

شانۆ ئاوە..ئەم کارێك دەکات و ئەویتر تەواوی دەکات..بەو جۆرە پانتایی و فەزا و روبەری شانۆکە پڕ دەکەنەوە..هێما ئاسۆییەکەی هونەر بەسەر نومایشتەکەدا پەخش دەبێتەوە و بینەر و ئەکتەر لە ئاهەنگی هونەرییاندا تێکەڵاو دەبن.

ژێدەر

1. المسرح التجريبي من ستانسلافسكي الى يوم جيمس روس ت فاروق عبدالقادر ص43
2. تاويل لغه الجسد داخل اللاوعي الپقافي العربي–الفكر العربي المعاصر لسنه 998عدد 54–55ص 65/ على زيمور
3. مسرح القسوه وحدود التمپيل (الكتابه والاختلاف) جاك دريدا،ت كاظم جهاد ص88

4. نفس المصدر:ص101
5. مسرح نهايات القرن العشرين(بقلم د.فيدكوى)ت د.امين حسن الجنابى م الادب المعاصر،المسرح ڤر/عدد الخاص
6. نحو مسرح فقير /جيزرى كروتوفسكى /ت د.كمال قاسم نادر / ص17
7. دليل دراسات الاسلوبيه / د.جوزيف ميپال شرنج ص67
8. المقاربه السيميائيه للخگاب المسرحى /عواد على / افاق عربيه /عدد رابع نيسان 1992 ص80
9. الجسد ايچا وايچا / رولات بارت /ت د.انگوان ابوزيد /الفكرالعربى المعاصرالعدد/ السابع1989
10. مكان خالى/ بيتربروك / نفس المصدر السابق ص16
11. نحو مسرح الفقير/ / نفس المصدر السابق /ت. كمال جاسم ص74
12. مسرح القسوه نفس المصدر السابق/ ص76
13. مسرح القسوه/ نفس المصدر السابق ص76
14. نحو مسر فقير /ص3 مقدمه بقلم بروك
15. علل الژى المسرح / رولان بارت/ ت. شكرى المبخوت.
16. نفس المصدر
17. = =
18. = =

لەگەڵ مسوەدە کۆنەکەدا هەڵەم راست کردۆتەوە و کەم گۆڕانم کردبێت.

لە گۆڤاری شانۆ (ژمارە 8 ی 7ی 2008)بڵاوبۆتەوە